

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Fakulta přírodovědně-humanitní
a pedagogická

MAHÁTMA GÁNDHÍ A JEHO POLITICKÉ PŮSOBENÍ

Bakalářská práce

Studijní program: B7507 – Specializace v pedagogice
Studijní obory: 6107R023 – Humanitní studia se zaměřením na vzdělávání
7507R036 – Anglický jazyk se zaměřením na vzdělávání
Autor práce: **Kamila Procházková**
Vedoucí práce: Mgr. Ing. Martin Brabec, Ph.D.

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická
Akademický rok: 2011/2012

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Kamila Procházková**
Osobní číslo: **P10000733**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obory: **Humanitní studia se zaměřením na vzdělávání**
Anglický jazyk se zaměřením na vzdělávání
Název tématu: **Mahátma Gándhí a jeho politické působení**
Zadávací katedra: **Katedra filosofie**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cílem této práce je zmapování politické činnosti Mahátmy Gándhího od jeho vstupu na politickou scénu až do jeho násilné smrti. Práce se bude zabývat jeho úsilím o zrovnoprávnění indických přistěhovalců v Jižní Africe a především jeho politickým působením v období konfliktů mezi indickými povstalci a Britským impériem. V práci bude zhodnocen Gándhího názor na nenásilný odpor a jeho politický vliv na občany zemí pod britskou nadvládou. Při tvorbě práce bude použita metoda analýzy textových materiálů. Studentka se bude v průběhu příprav a vypracovávání řídit metodickými a organizačními pokyny vedoucího práce.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

EASWARAN, Eknath. Gándhí člověk: příběh jeho transformace. Praha: Volvox Globator, 1999, 140 s. ISBN 80-7207-270-6.

FILIPSKÝ, Jan. Indie. Praha: Libri, 2008, 195 s. Stručná historie států, sv. č. 55. ISBN 978-80-7277-381-7.

FILIPSKÝ, Jan. M.K. Gándhí. Praha: Horizont, 1989, 170 s. ISBN 80-7012-005-3.

PILÁT, Jan. Mahátma Gándhí. Praha: Orbis, 1963, 235 s. Portréty.

STRNAD, Jaroslav., et al. Dějiny Indie. Praha: Lidové noviny, 2003, 1185 s. Dějiny států. ISBN 80-7106-493-9.

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Ing. Martin Brabec, Ph.D.

Katedra filosofie

Datum zadání bakalářské práce: **30. října 2011**

Termín odevzdání bakalářské práce: **30. dubna 2013**

doc. RNDr. Miroslav Brzezina, CSc.

děkan

L.S.

doc. PhDr. Milan Exner, Ph.D.

vedoucí katedry

V Liberci dne 3. ledna 2012

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Současně čestně prohlašuji, že tištěná verze práce se shoduje s elektronickou verzí, vloženou do IS STAG.

Datum:

Podpis:

Poděkování

Ráda bych poděkovala panu Mgr. Ing. Martinu Brabcovi, Ph.D. za cenné rady, věcné připomínky a vstřícnost při konzultacích a vypracování bakalářské práce.

Anotace

Bakalářská práce se zaměřuje na politickou činnost Mahátmy Gándhího, který byl jednou z nejvýznamnějších osobností indické historie.

První část je věnována Gándhího pobytu v jižní Africe, kde se poprvé představil jako politik. V první řadě mapuje Mahátmovo úsilí o zrovnoprávnění indických přistěhovalců. Ve druhé části je popsán boj Indů za nezávislost pod Gándhího vedením, který nakonec skončil pro Indii úspěchem, ale pro Gándhího smrtí. Třetí část uvádí příklady Mahátmových kritiků a objasňuje, v čem s jeho názory nesouhlasili.

Celá práce shrnuje zásady gándhismu (nenásilný boj, jednota atd.), které se Gándhí snažil mezi lidmi rozšířit. V závěru je zhodnoceno Mahátmovo politické působení v obou zemích s důrazem na výsledky, kterých se mu pomocí myšlenky nenásilí podařilo dosáhnout.

Klíčová slova

Mahátma Gándhí, Kongres, Indie, satjágraha, nenásilí, Británie, Néhrú

Annotation

The Bachelor paper focuses on the political activity of Mahatma Gandhi, who was one of the most important people in the history of India.

The first part deals with Gandhi's sojourn in south Africa, where he introduced himself as a politician for the first time. First of all, the paper charts Mahatma's effort which he devoted to emancipation of Indian immigrants. Indian fight for the independence under Gandhi's leadership, which turn out successful for India but cost Gandhi's life, is described in the second part. The third part presents examples of Mahatma's critics and clarifies the divergences in their opinions.

The whole paper summarizes the principles of gandhism (non-violent fight, unity and so on), which Gandhi strived to spread between people. At the end of the bachelor thesis Mahatma's political activity in both countries is evaluated, emphasis is placed on the results achieved thanks to his idea of non-violent policy.

Key words

Mahatma Gandhi, Congress, India, satjagraha, non-violence, Britain, Nehru

Obsah

Úvod.....	9
1. Působení v jižní Africe	11
1. 1 Vstup Gándhího na politickou scénu	11
1. 2 Boj proti utlačování přistěhovalců	12
1. 3 Reakce natalských Evropanů	14
1. 4 Zapojení Indů do búrských válek.....	15
1. 5 Situace po búrských válkách.....	15
1. 6 Gándhího konfrontace s generálem Smutsem a britské stanovisko	17
1. 7 Poslední boj hnutí nenásilného odporu	19
1. 8 Zhodnocení	20
2. Působení v Indii	22
2. 1 Situace po návratu z jižní Afriky	22
2. 2 Události roku 1919.....	23
2. 3 Hnutí nespolupráce	25
2. 4 První věznění v Indii a situace po propuštění	27
2. 5 Hnutí občanské neposlušnosti a solná <i>satjágraha</i>	30
2. 6 Druhá konference „u kulatého stolu“ a její důsledky	34
2. 7 Zákon o správě Indie.....	39
2. 8 Indie za druhé světové války	40
2. 9 Poválečná Indie	43
2. 10 Nezávislost.....	46
2. 11 Zhodnocení	49
3. Mahátma Gándhí pohledem kritiků	52
3. 1 Winston Churchill.....	52
3. 2 Džaváharlál Néhrú	53
3.3 Bhímráo Rámdží Ambédkar	56

3. 4 Další kritici	57
3. 5 Zhodnocení	58
4. Závěr	59
Zdroje.....	61

Úvod

Mahátma¹ Gándhí, vlastním jménem Móhandás Karamčand Gándhí, pocházel ze zámožné rodiny, která však patřila až ke třetí indické kastě.² Jeho dětství se nezdálo být ničím výjimečné a ani nenaznačovalo, že se v průběhu života Gándhí stane uznávaným a obdivovaným vůdcem. Jaké pohnutky jej vedly při jeho rozhodování a konání? Touto otázkou se práce zaměřená na Mahátmovu politickou činnost zabývá v první řadě.

První část je věnována Gándhího působení v jižní Africe, které zahrnuje období let 1893 až 1914. Popisuje, za jakým účelem se Gándhí do Afriky vydal a jak ho zdejší špatné životní podmínky Indů vyburcovaly k aktivitě. Dále zachycuje postupný růst Gándhího sebevědomí, rozvoj jeho vůdčích schopností a také zrod jedné z nejcharakterističtějších myšlenek gándhismu: nenásilný boj.

Druhá část mapuje Mahátmovy politické kroky v jeho domovské vlasti od roku 1915 až do jeho tragické smrti v roce 1948. Zde se Gándhí rozhodl zapojit nejen do boje za indickou svobodu, ale také do obrany nejchudší hinduistické vrstvy a do urovnávání vztahů mezi muslimy a hinduisty. Dobrovolně se vzdal materiálních statků, aby se přiblížil prostým lidem. I to byl jeden z důvodů, proč ho masy obdivovatelů uctívaly a nenechaly ho zemřít, když se mnohokrát uchýlil k hladovění. Za svůj hlavní životní cíl považoval co největší rozšíření nenásilí, prostřednictvím něhož mělo být dosaženo nezávislosti. Jeho velkým přáním bylo, aby všichni obyvatelé Indie dokázali žít v jednotě.

Třetí část ukazuje, že ačkoliv měl Mahátma velké množství příznivců, jeho názory se ne vždy setkaly s pochopením. Poslední kapitola seznamuje s několika různými kritickými pohledy na Gándhího osobu. Objevuje se zde například kritika vyslovená Winstonem Churchillem, který patřil k Mahátmovým zarytým odpůrcům, ale také nesouhlasné názory Gándhího nejbližšího spolupracovníka Džaváharlála Néhrúa. Je možné zkonstatovat, že ne všichni lidé byli přesvědčeni o Gándhího osobních kvalitách a ne všechny svým jednáním přesvědčil o čistotě svých úmyslů.

Cílem práce je zmapovat Gándhího politické úsilí jak v jižní Africe, tak v Indii, a zhodnotit jeho vliv na indické občany v obou zemích a úspěšnost ideje nenásilí. Celá

¹ Je čestný hinduistický titul, složený ze sanskrtských slov *mahá* (velký) a *átmá* (duše). Uděluje se náboženským myslitelům, kteří se absolutně vzdali sobeckých zájmů a celý život zasvětili službě bohu a velké myšlence. Zdroj: PILÁT, Jan. *Džaváharlál Néhrú*. Praha: Svoboda, 1967, s. 22

² CLÉMENT, Catherine. *Gándhí, síla pravdy*. S. l.: Slovart, 1994, s. 29

práce se tudíž opírá o politické události, které se v průběhu Gándhího života staly. Při tvorbě bylo použito metod interpretace, komparace a kompilace prostudované primární a sekundární literatury.

Téma jsem si zvolila po zhlédnutí filmu, který o Gándhího životě natočil Richard Attenborough. Vzbudil ve mně nutkání dozvědět se, do jaké míry se informace ve filmu shodují s literárními zdroji. Také mě donutil zamyslet se nad tím, jak je možné, že jedna osoba dokáže svými myšlenkami ovlivnit tak velké množství lidí. V neposlední řadě jsem se chtěla přesvědčit, zda se v historii objevil někdo, kdo by nepatřil mezi Gándhího skalní příznivce.

1. Působení v jižní Africe

Mahátma Gándhí nebyl po celý život velkou osobností. Začínal jako advokát, který se raději vyhýbal vyjadřování na veřejnosti a až postupem času se z něj stal velice vlivný řečník. Na počátku své kariéry nemohl ani tušit, že na něm budou záležet osudy jeho krajanů v jižní Africe. První kapitola mapuje jeho zdejší politickou aktivitu, především jeho snahy o zrovnoprávnění přistěhovalců. Rovněž zachycuje zrod jedné z Mahátmových nejcharakterističtějších myšlenek: bojovat nenásilím.

1. 1 Vstup Gándhího na politickou scénu

Mohándás Karamčand Gándhí se v mládí rozhodl, že se stane právníkem. I přes nesouhlas své matky si svůj sen odplul splnit do Británie. Zde se musel vypořádat s odlišnostmi nové kultury. Uvědomil si, že má velmi úzký vztah ke své vlasti, a proto se do Indie po úspěšném absolvování studia vrátil. Po návratu do Indie byl však zpočátku velmi ostýchavý a neměl téměř žádnou praxi. Jeho bratr Lakšmídás ho požádal, aby mu pomohl urovnat vztahy s místním britským úředníkem. Gándhí se do sporu nejprve plést nechtěl, ale nakonec svolil, že bratrovi pomůže. Jelikož neuměl přesvědčivě jednat, úředník ho nechal vyhodit z domu. Mladý Gándhí se obával, že takovýto neúspěch by mohl ohrozit jeho právníckou kariéru, a tak přijal nabídku zastupovat indickou firmu v jižní Africe.³

Plantážníci britského původu v jižní Africe najímali indickou pracovní sílu. Zavazovali Indы pětiletými smlouvami, po konci jejichž platnosti se buď mohli vrátit, nebo zůstat a hospodařit na malém pozemku. Indická komunita se postupně rozrůstala, zahrnovala zemědělce, obchodníky, učitele i duchovní. Ti, kdo se rozhodli zůstat, však museli platit 25 liber ročně, což bylo pro mnohé nad jejich možnosti.⁴

I Gándhí, který přijel z Indie roku 1893, se zde setkal s mnoha bezprávími, kterým stejně jako ostatní přistěhovalci musel čelit. Nejhorší zkušenosti získal při cestování vlakem. Gándhí si před svou cestou objednal lístek do první třídy a nastoupil do vlaku do Pretorie. Poklidnou cestu narušil muž světlé barvy pleti, který přivolal dva kontrolory. Nutili Mahátmu, aby se přesunul do zavazadlového prostoru, proti čemuž marně protestoval. Nakonec ho přivolaný policista vyhodil z vlaku. Na další trase mu

³ CLÉMENT, Catherine. *Gándhí, síla pravdy*. S. 1.: Slovart, 1994, s. 32-35

⁴ MAREK, Jiří. *Nenásilí: Bojovat láskou*. Chvalkov: STROM, sdružení pro ochranu přírody, 2001, s. 47

místo v dostavníku obsadil jiný muž, vykázal ho na kozlík vedle řidiče a vyhrožoval násilnostmi. Mahátma po příjezdu do Pretorie svolal schůzi indických osadníků, jejíž snahou bylo přesvědčit je, aby se začali bránit neoprávněnému pohrdání. Gándhí zde poprvé vystoupil jako řečník, a tím započala jeho politická angažovanost.⁵

1. 2 Boj proti utlačování přistěhovalců

Setkání přistěhovalců se konala pravidelně každý měsíc. Pro Indy žijící v Pretorii znamenala možnost veřejně se vyjádřit k problémům své komunity a hledat společně jejich řešení. Největší nesnáze indickým osadníkům činily diskriminační zákony, jež vůči nim Transvaal⁶ uplatňoval. Nemovitosti, které vlastnili, musely být na Transvaalem vyhrazeném pozemku. Po deváté hodině večerní směli vycházet z domova pouze v případě, že dostali zvláštní propustku, aby zařizovali záležitosti Evropanů. Museli platit tzv. daň z hlavy a nerovnoprávně se s nimi jednalo také při konání voleb. Gándhí upozorňoval na největší nespravedlnosti tisk a úřady. Získal přehled o sociální, ekonomické i politické situaci svých krajanů žijících v Jižní Africe.⁷

Po ukončení práce na případu, kvůli kterému do Afriky přijel, se Gándhí připravoval na návrat domů. Na jeho počest mu klienti připravili rozlučkový večírek. V jeho průběhu zaujal Mahátmu v novinách článek o volebním právu Indů. Vztahoval se k návrhu zákona, který se projednával v parlamentu a který měl pro Indy znamenat odebrání práva volit zástupce do natalského⁸ parlamentu. Mahátma si byl vědom toho, že schválení tohoto zákona velmi zhorší přistěhovaleckou situaci. Účastníci večíрку ho začali přesvědčovat, aby zůstal a vedl je proti útlaku. Gándhí souhlasil za podmínky, že se mu dostane jejich pomoci.⁹ Osud jeho krajanů mu nebyl lhostejný, nechtěl nečinně přihlížet politickému a sociálnímu útlaku indického obyvatelstva jižní Afriky, zejména zoufalým podmínkám námezdních pracovníků. O pomoc ho požádal jeden z nich,

⁵ FUSERO, Clemente. *Gándhí*. Bratislava: Obzor, 1990, s. 89, 91, 95

⁶ V minulosti kolonie, nezávislá republika a nakonec provincie Jihoafrické republiky. Zdroj: <http://en.wikipedia.org/wiki/Transvaal>

⁷ FILIPSKÝ, Jan. *M. K. Gándhí*. Praha: Horizont, 1989, s. 25

⁸ Historická provincie v Jihoafrické republice, dnes součást provincie KwaZulu-Natal. Zdroj: <http://en.wikipedia.org/wiki/KwaZulu-Natal>

⁹ GÁNDHÍ, Mohandás Karamčand. *Můj experiment s pravdou: Prvý svazek*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1988, s. 158-161

kterého surově zbil zaměstnavatel. Díky němu se Gándhí seznámil s dalšími dělníky a jejich rodinami. Usilovně hledal prostředky, jak zabránit jejich dalšímu utrpení.¹⁰

K prvním krokům proti volebnímu zákonu patřila petice natalskému zákonodárnému shromáždění a petice britskému státnímu sekretáři pro kolonie lordu Riponovi. Jelikož Mahátma přisuzoval médiím velkou sílu, obě petice byly předány tisku. Druhou dokonce otiskly i noviny v Indii a Anglii. Gándhí rovněž začal prosazovat konstruktivní program. Uznal, že některé kritické připomínky proti indické menšině byly zčásti oprávněné. Svým krajanům doporučil více dbát na čistotu svých domovů, základní hygienu a zdravotní opatření a nabádal je k odpovědné účasti na veřejné činnosti, především na státních záležitostech.¹¹

Nejsložitější bylo zajistit trvalou soudržnost indické komunity. Gándhí podporoval myšlenku založení trvalého politického orgánu s názvem Indický kongres v Natalu. Radil se s Dadabháim Naorodžim, který působil jako vůdce Indického národního kongresu a zároveň jako člen britského parlamentu. Práce v natalském kongresu naplňovala jeho veškerý čas. Kongres pořádal pravidelná zasedání a Gándhí se snažil zapojovat do debat co nejvíce účastníků, čímž vzbuzoval v krajanech zájem o politický život a otázky kolektivní účasti. Podporoval založení kulturního spolku pro mládě, kde se mohly konat další diskuse.¹²

Jednou z nejvýznamnějších úloh Kongresu byla propaganda. Zprávy o skutečné situaci v Natalu podával Britům jak v jižní Africe, tak v Anglii a také obyvatelům Indie. S tímto cílem napsal Mahátma dva pamflety: „Výzvu všem Britům v jižní Africe“, která obsahovala svědectvími doloženou výpověď o postavení natalských Indů a „Volební právo Indů“, což byly stručné dějiny volebního práva indických obyvatel Natalu. Pamflety se hojně rozšířily a dostaly se do povědomí mnoha lidí. Díky tomuto kroku získali Indové mnoho přátel v jižní Africe a podporu obyvatel ve svém domovském státě. Kongres se rovněž stavěl do opozice proti zákonu, který stanovoval smluvním dělníkům zvláštní daň ve výši pětadvaceti liber. Organizoval intenzivní kampaň, která

¹⁰ EASWARAN, Eknath. *Gándhí člověk*. Praha: Volvox Globator, 1999, s. 22

¹¹ PILÁT, Jan. *Mahátma Gándhí*. Praha: Orbis, 1963, s. 23

¹² FUSERO, Clemente. *Gándhí*. Bratislava: Obzor, 1990, s. 114-115

měla přijetí zákona odvrátit. Zákon v původním znění schválen nebyl, ale daň byla snížena na tři libry, což však Kongres za úspěch nepovažoval.¹³

1. 3 Reakce natalských Evropanů

Gándhí se rozhodl v Natalu setrvat déle, a tak se roku 1869 vypravil z Jižní Afriky do Indie pro svou rodinu a snažil se osobně získat podporu obyvatel své domoviny. Informace o Mahátmově kampani se dostaly zpět do Natalu, bohužel však značně zkreslené. Bílé osadníky nejvíce pobouřila zpráva z Reuterova zpravodaje, v níž byli obviňováni z napadání a olupování Indů a ze špatného zacházení s nimi. Bělošští obyvatelé jižní Afriky začali Gándhího nenávidět a prohlašovali, že se zachoval nevzděčně k zemi, která mu poskytla útočiště, a zároveň pošpinil její obyvatele. Dokonce byl Gándhí nařčen z plánu zaplavit Natal indickými přistěhovalci.¹⁴

Z Indie ho povolali zpět do Natalu, a tak nastoupil na loď, která byla plná indických cestujících. V durbanském přístavu na loď uvalili karanténu, což odůvodňovali jako ochranné opatření proti moru, ale bylo jasné, že pravou příčinou byla snaha zabránit Indům ve vylodění. Po jejich vpuštění na břeh se rozpoutalo peklo, dav Gándhího obklopil, natlačil ho k mřížím plotu a házel na něj cihly a kamení. On upadl na zem a od dalšího útoku ho zachránila manželka vrchního policejního inspektora, která jej bránila otevřeným slunečníkem. Informace o násilných událostech se donesly až do Londýna, kde státní tajemník pro kolonie Josef Chamberlain požadoval potrestání všech viníků. Gándhí však jakoukoliv odplatu veřejně odmítl. Prohlásil, že v boji proti nepříteli jde o pohnutí jeho svědomím a ne o oplácení bezpráví bezprávím. Jeho postoj k celé záležitosti vzbudil u veřejnosti obdiv.¹⁵

Natalské zákonodárné shromáždění začalo projednávat předlohy dalších diskriminačních zákonů. Omezení počtu asijských přistěhovalců měly napomoci povinné zkoušky z evropského jazyka. Nový systém živnostenských licencí jim měl naprosto znemožnit jakékoliv obchodní podnikání. Přestože se Natalský indický kongres snažil zvrátit nepříznivý výsledek jednání a odvolal se i k ministerstvu kolonií do Londýna, veškeré úsilí bylo marné. Přednost dostaly zájmy bílých kolonistů.¹⁶

¹³ GÁNDHÍ, Mohandás Karamčand. *Můj experiment s pravdou: Prvý svazek*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1988, s. 173-174

¹⁴ FILIPSKÝ, Jan. M. K. *Gándhí*. Praha: Horizont, 1989, s. 29-30

¹⁵ CLÉMENT, Catherine. *Gándhí, síla pravdy*. S. l.: Slovart, 1994, s. 40

¹⁶ FILIPSKÝ, Jan. M. K. *Gándhí*. Praha: Horizont, 1989, s. 31

1. 4 Zapojení Indů do búrských válek

Když byla roku 1899 vyhlášena búrská válka, veškeré osobní sympatie Gándhího patřily Búrům, ale on se zařekl, že v podobných případech není oprávněn upřednostňovat vlastní přesvědčení. Kvůli své loajalitě k Britům bojoval na jejich straně. Cítil, že pokud chce mít práva britského občana, musí se podílet na obraně britského impéria. Podle něj je průměrný Brit přesvědčený, že každý Ind se bojí natolik, že není schopen riskovat nebo se pouštět do sporů, které se ho netýkají. Mnoho britských přátel nebralo jeho plán zapojit se do války vážně. Výjimkou byl doktor Booth, který indické dobrovolníky naučil záchranářským pracím. Britská vláda nejprve pomoc od Gándhího sboru odmítla, ale poté své stanovisko změnila.¹⁷

Byli vysláni na frontu, kde se starali o raněné. Po lednové porážce britské armády je generál Buller požádal, aby odešli na bojové linie, posbírali tam zraněné a následně je přenesli za pomoci nosítek do bezpečí. Tento úkol pro záchranný sbor znamenal i čtyřicet kilometrů pěší chůze denně. Ze služby byli Gándhí a jeho 1100 pomocníků propuštěni po téměř dvou měsících vyčerpávající práce. Válka však pokračovala dál. Britové na búrské výpady reagovali s velkou krutostí, ničili vesnická obydlí a celé rodiny odváželi do koncentračních táborů. Válku ukončil až mír ve Vereenigingu v květnu roku 1902. Búrové se vzdali a stali se poddanými Británie za příslibu všeobecné amnestie, pomoci při opravách zničených domovů, autonomní vlády a možnosti používat kromě angličtiny svůj rodný jazyk ve školách i na soudech. Ještě před koncem války Gándhí nabytí dojmu, že už nebude jeho přítomnost v jižní Africe potřebná, a tak s celou rodinou odcestoval zpět do Indie. Chtěl se zapojit do politického života i ve svém rodišti.¹⁸

1. 5 Situace po búrských válkách

Zanedlouho byl znovu povolán do Afriky. Durban měl navštívit Josef Chamberlain a jihoafričtí Indové prosili Gándhího, aby s ním projednal jejich požadavky. Avšak setkání nemělo žádný úspěch.¹⁹

Indové do vítězného konce války vkládali veškeré své naděje, ale ty se nenaplnily. Čekaly je další problémy. Gándhí se začal připravovat na boj. Svou

¹⁷ GÁNDHÍ, Mohandás Karamčand. *Můj experiment s pravdou: Prvý svazek*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1988, s. 240-241

¹⁸ FUSERO, Clemente. *Gándhí*. Bratislava: Obzor, 1990, s. 141-143

¹⁹ CLÉMENT, Catherine. *Gándhí, síla pravdy*. S. l.: Slovart, 1994, s. 41-42

právníckou praxi přemístil do Johannesburgu. Později založil osadu Phoenix, kde shromáždil své přátele a snažil se s nimi vytvořit ideální obec, která by se zakládala na co nejprostším způsobu života a tělesné práci. Stroje nahradila ruční práce. Každý v obci měl nárok na tři akry půdy, které musel obdělávat. Mahátma se v Johannesburgu nadále věnoval advokátské činnosti. Díky právnícké profesi získával peníze pro vedení politického boje. Peníze využíval mimo jiné na vydávání časopisu „Indian Opinion“, kterému přičítal svůj úspěch při jihoafrickém počínání.²⁰

Gándhí nemohl dlouho setrvat v ústraní. V dubnu roku 1906 probodl náčelník Zulů britského daňového výběrčího a celé zulské území zaplavila vlna nepokojů. Britové poslali trestnou výpravu, aby je potlačila. Na bojiště byl indickou obcí opět vyslán dobrovolný sanitní sbor. Gándhí velel zdravotnickému oddílu, ve kterém měl 24 mužů. V červenci roku 1906 vojenské operace skončily a indiští účastníci dostali pamětní medaile. Ani po dalším sebeobětování hodnota přistěhovalců nestoupala. Spisovatel Romain Rolland zhodnotil situaci slovy: „*Gándhí se účastnil války v čele sboru zdravotního a vláda natalská mu veřejně poděkovala. Tyto rytířské služby neodzbrojily však zuřivé nenávisti k cizincům.*“²¹

V srpnu téhož roku byl dokonce zveřejněn transvaalský návrh zákona o povinné registraci Asijců. Dovoloval pobyt v kolonii pouze přistěhovalcům, kteří si opatřili registrační potvrzení, ve kterém musely být otisky prstů a další údaje umožňující určení totožnosti. Registraci však mohli požadovat pouze ti, kdo byli ke dni nabytí platnosti zákona v Transvaalu skutečnými usedlíky. Návrat uprchlíků z dob búrských válek a veškeré přistěhovalectví bylo znemožněno. Registrační potvrzení museli mít všichni asijští usedlíci stále u sebe, aby mohli při každé příležitosti prokázat svou totožnost. Pokud někdo odmítl potvrzení předložit, hrozilo mu nebezpečí pokuty, vězení a dokonce i deportace.²²

Přijetí zákona by znamenalo konec indické menšiny v jižní Africe. Do Johannesburgu na Gándhího žádost přijely masy lidí a na společném shromáždění projednávali, jakým způsobem vyjadřovat odpor. Mahátma neměl předem promyšlený žádný plán, ale věděl, že musí odmítnout zákon, který by všechny jeho krajany ponížil. Zastával názor, že je nutné přijmout veškeré následky odmítnutí zákona bez násilného

²⁰ PILÁT, Jan. *Mahátma Gándhí*. Praha: Orbis, 1963, s. 26

²¹ ROLLAND, Romain. *Mahátmá Gándhí*. Praha: Kvasnička a Hampl, 1932, s. 12

²² FILIPSKÝ, Jan. *M. K. Gándhí*. Praha: Horizont, 1989, s. 34-35

odporu, ale neustoupit z požadavku rovnosti před zákonem. Všichni účastníci schůze jeho názor přijali za vlastní a zavázali se ke kladení nenásilného odporu i za cenu vlastního života.²³

Prostřednictvím časopisu „Indian Opinion“ Gándhí slíbil odměnu člověku, kterého napadne výstižný název pro pasivní odpor. Zvítězil výraz *satjágraha*, který doslovně znamená „vytrvat v pravdě“. Měla fungovat tak, že se stoupenec této metody při ohrožení zákonem nejprve snažil přesvědčit úřad o tom, že se dopustil nespravedlnosti, a pak ho vyzvat, aby změnil přístup. Při neúčinnosti slovního přesvědčování by měl *satjágrahin* odmítnout podřídit se zákonu a vnitřně přijmout následky svého rozhodnutí.

Vláda však i přes oznámení indického odporu zákon schválila. Gándhí se snažil její rozhodnutí zvrátit a vydal se do Londýna v doprovodu bohatého muslimského továrníka Alího. V Anglii strávil šest týdnů, během nichž se snažil všemožnými způsoby ovlivnit veřejnost. Navázal vztah se státním tajemníkem pro Indii lordem Morleym, hovořil s ministrem pro kolonie lordem Elginem a pronesl řeč i v poslaneckém shromáždění.²⁴

Na samotném začátku roku 1907 získal Transvaal samostatnou vládu, takže i přes nesouhlas lorda Elgina s „černým zákonem“ se mohli transvaalští rozhodovat jen podle vlastního uvážení. Koncem července se v pretorijské mešitě shromáždilo na dva tisíce Indů. Čekali i před registračními kanceláři a vysvětlovali krajanům, z jakých důvodů by neměli povinnost registrace respektovat. Jejich snažení mělo úspěch, protože se nakonec zaregistrovalo pouhých 500 Indů. Přestože se Indové při přesvědčování zdrželi veškerého násilí, vláda reagovala agresivně. Všichni vůdcové hnutí byli zatčeni a před soud se dostal i Gándhí. Odsoudili ho na dva měsíce vězení. Jeho krajané začali manifestovat v johannesburských ulicích a mnoho z nich následovalo své vůdce do žaláře.²⁵

1. 6 Gándhího konfrontace s generálem Smutsem a britské stanovisko

Generál Smuts Gándhímu nabídl, že pokud se Indové registraci podrobí dobrovolně, „černý zákon“ bude odvolán. Jeho slib vzbudil v Mahátmovi důvěru, a tak se po

²³ EASWARAN, Eknath. *Gándhí člověk*. Praha: Volvox Globator, 1999, s. 36-37

²⁴ FUSERO, Clemente. *Gándhí*. Bratislava: Obzor, 1990, s. 179-180

²⁵ PILÁT, Jan. *Mahátma Gándhí*. Praha: Orbis, 1963, s. 29-30

propuštění nechal zaregistrovat a vyzval krajany, aby ho v tomto kroku následovali. Většina z nich učinila, oč je Gándhí žádal, ale někteří chápali jeho počínání jako zradu. Jejich rozhořčení bylo tak silné, že Mahátmu na ulici přepadli.²⁶

Indové, kteří splnili svou část dohody, očekávali, že se vláda zachová stejně, což se nestalo. Osoby, které se dobrovolně nechaly zaregistrovat, sice nepodléhaly působnosti zákona, avšak ostatní obyvatelé asijského původu a lidé usilující o možnost se do Transvaalu přestěhovat, podléhali původnímu zákonu v plném rozsahu. Indická obec byla pobouřena nepoctivým jednáním vlády. Gándhí vládě veřejně vyhlásil boj. Započalo tak druhé kolo nenásilného odporu. V srpnu 1908 se v městitě Hamidíja shromáždilo více než dva tisíce registračních průkazů, jež byly hozeny do kotle a následně spáleny. Tento akt vyvolal vlnu nenásilných projevů občanské neposlušnosti, do kterých se zapojili i indiští usedlíci z Natalu. Přecházeli například bez povolení transvaalské hranice, za což byli posíláni do vězení. Sám Gándhí byl také zatčen. Námezdní dělníci, kterým vypršela smlouva, se museli vrátit do rodné vlasti. Nejvyšší soud později zareagoval na Mahátmovu stížnost a deportace byly prohlášeny za nezákonné. Úřady ztížily situaci i indickým obchodníkům, když jim odmítly obnovit licence a znemožňovaly získat úvěr, což u mnoha z nich znamenalo bankrot. Vláda však hnutí zcela utlumit nedokázala.²⁷

V roce 1909 se chystalo spojení čtyř jihoafrických kolonií do jediného bloku. Indové se obávali, že se transvaalské zákony rozšíří na celou Unii. Mahátma tedy odcestoval do Londýna, kde se opět setkal a rozmlouval s nejvyššími politickými představiteli britského impéria. Poskytoval rozhovory novinářům, ve kterých žádal o pomoc ty krajany, kteří měli moc změnit situaci na jihu Afriky. Zároveň usiloval o zrušení veškerých protiindických zákonů a zrovnoprávnění přistěhovalců. O spojení kolonií už však bylo rozhodnuto, Británie se tímto krokem chtěla zavděčit především Búrům, jež se podřídili stát se součástí Commonwealthu. Búrové Smuts a Botha byli daleko mocnější než Gándhího názory a myšlenky. Přes veškerou pomoc, kterou Mahátmovi poskytli jeho zastánci, požadavky, s nimiž do Británie přijel, nebyly přijaty. Kromě „porážky“ v Anglii ho trápila i finanční situace *satjagrahinského* hnutí. V nelehké situaci mu nemalými částkami přispěli lidé z jeho vlasti, konkrétně továrník Ratan Tata či Indický národní kongres. Od svého přítele Hermana Kallenbacha získal

²⁶ CLÉMENT, Catherine. *Gándhí, síla pravdy*. S. l.: Slovart, 1994, s. 46

²⁷ FILIPSKÝ, Jan. M. K. *Gándhí*. Praha: Horizont, 1989, s. 37-40

darem dům s rozlehlým pozemkem. Z okolí domu se stalo sídlo stoupenců hnutí nenásilí a se svou rodinou se zde usadil i Gándhí. Kolonii nazval „Tolstého farma“.²⁸

Privrženci žijící na farmě se zavázali k prostému životu. Gándhí se rozhodl, že bude žít na ovocné stravě a nebude pít ani mléko. Půst a dietní strava vedly k posilování sebeovládání. Ve vytvořené obci byly i děti, a především kvůli nim se Gándhí snažil udržovat náboženské obřady. Zajistil dětem i vzdělávání v několika třídách. Chtěl, aby se jim dostalo jak všeobecného tak odborného vzdělání. Všichni obyvatelé farmy se společně věnovali pracím, které zajišťovaly, aby všichni mohli přežít.²⁹

Mahátma rovněž postupem času došel k úplnému rozčarování z Londýna a západní civilizace vůbec. Prohlásil, že západní lidé pouze tráví celé dny v luxusu nebo vyděláváním peněz, a pak jdou zcela vyčerpaní večer spát. Také řekl, že žádné expedice, na kterých si západ velmi zakládal, nezmírní žádné lidské utrpení. Považoval tedy činy některých obdivovaných lidí za zbytečné. Už ve své době předpokládal, že se lidstvo jednou zničí samo. Svůj postoj k západní civilizaci už nikdy nezměnil, což dával najevo tím, že se nikdy nedopravoval letadlem a veřejně se stavěl proti průmyslové výrobě způsobující znečišťování a násilí.³⁰

1. 7 Poslední boj hnutí nenásilného odporu

V roce 1912 navštívil Jihoafrickou kolonii Gópal Krišna Gókhalé, jeden z vůdců indického národního hnutí, kterému předáci unie přislíbili zrušení veškerých rasisticky zaměřených zákonů. Ukázalo se, že tvrzení zástupců kolonie nebyla míněna vážně. Postavení indických přistěhovalců se naopak ještě zhoršilo. Kapský nejvyšší soud rozhodl, že všechna manželství neuzavřená křesťanským obřadem budou prohlášena za neplatná. Prohlášení se týkalo muslimských a hinduistických manželství, ženy se tak ocitly v postavení konkubín. Do rychle vzplanutého boje se zapojily následně i indické ženy. Úmyslně překračovaly hranice a nechaly se na tři měsíce uvěznit, mnohé z nich zaplatily životem. Indičtí dělníci pracující v uhelných dolech mezitím vyhlásili stávkou a požadovali zrušení daně z hlavy. Nechtěli být dále ponižováni.³¹

²⁸ FUSERO, Clemente. *Gándhí*. Bratislava: Obzor, 1990, s. 190-199

²⁹ GÁNDHÍ, Mohandás Karamčand. *Můj experiment s pravdou: Druhý svazek*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1988, s. 89-90, 95, 97

³⁰ WOLPERT, Stanley A. *Gandhi's passion: the life and legacy of Mahatma Gandhi*. New York: Oxford University Press, 2001. Zdroj: <http://lib.freescienceengineering.org/view.php?id=427694>, s. 75-76

³¹ PILÁT, Jan. *Mahátma Gándhí*. Praha: Orbis, 1963, s. 31-32

Gándhí se po několika měsících postavil do čela masy stávkujících horníků. Skupinu tvořilo přibližně pět tisíc mužů. Mahátma se je nejprve snažil přesvědčit, aby se vzdali, protože ve vězení by je nečekalo nic dobrého. Jeho snažení však nemělo žádný výsledek, horníci nechtěli za žádnou cenu ustoupit. Gándhí je tedy seznámil se svým plánem. Chtěl společně s nimi překročit hranice Transvaalu a jít do vězení. V říjnu roku 1913 se dav vydal na pochod z Newcastleu. Gándhí vládu o svém úmyslu informoval předem a oznámil jí i svůj hlavní požadavek: zrušení tříliberní daně. Několikrát ho zatkli, což vedlo k nepokojům a dalšímu věznění. Padesát tisíc Indů stávkovalo a další tisíce nemohly na svobodu. Vláda raději Mahátmu propustila, ale ke stávkám se mezitím odhodlali i bílí železniční zaměstnanci. Mahátma nechtěl soupeře drtivě porazit, a tak odvolal další akci. Výsledek na sebe nenechal dlouho čekat, generál Smuts ho pozval na jednání.³²

Smuts musel ustoupit. Tříčlenná komise, kterou jmenoval, měla za úkol přezkoumat stížnosti z Indie. Výsledkem jednání byla kompromisní dohoda. Vláda slíbila zrušení daně z hlavy, legalizaci sňatků uzavřených podle indických tradic a možnost návratu indických usedlíků. Parlament všechny tři požadavky uzákonil 26. června 1914 a hnutí nenásilného odporu mohlo oslavovat své vítězství. Mnohá omezení Indů však zůstala. Nemohli se stěhovat z jedné provincie do druhé, svobodně obchodovat či vlastnit půdu. Důležité však bylo, že se indiští přistěhovalci dokázali semknout a bojovat alespoň za některá svá práva.³³ Timothy Flinders vysvětluje, proč byla satjágraha lepší volbou než násilí: „*V násilném konfliktu je vítězství doprovázeno hořkostí a nepřátelstvím, které podkopávají dosažený úspěch a mohou vést až k dalšímu výbuchu zášti, jenž zvrátí výsledek boje. Vítězství dobyté satjágrahou je trvalé, protože při něm není poražených. V pravé satjágraze vystupují obě strany nakonec jako partneři, kteří našli společné řešení: rozpory, nepřátelství a nedůvěra jsou vymýceny.*“³⁴

1. 8 Zhodnocení

Indové v Africe měli velice obtížné životní podmínky. Museli se podřizovat mnohým zákonům, které omezovaly jejich pobyt na jihoafrickém území. Většina nařízení jim přikazovala dělat věci, které byly proti jejich vůli. Bílí obyvatelé si z indických

³² CLÉMENT, Catherine. *Gándhí, síla pravdy*. S. l.: Sloart, 1994, s. 47-48

³³ FILIPSKÝ, Jan. *M. K. Gándhí*. Praha: Horizont, 1989, s. 44

³⁴ EASWARAN, Eknath. *Gándhí člověk: příběh jeho transformace*. Praha: Volvox Globator, 1999, s. 127

přistěhovalců mohli beztrestně dělat otroky, kteří neměli právo se vůči útlaku ohradit. I sám Gándhí se ihned po příjezdu do svého nového působiště setkal s pohrdavým zacházením. Útoky na jeho vlastní osobu ho však nikterak neodradily, naopak ho utvrdily v jeho přesvědčení, že se musí postavit proti veškerým nespravedlnostem, které se Indům v té době děly.

Mahátmovu činnost v jižní Africe lze hodnotit převážně kladně. Jedním z nejdůležitějších kroků bylo sjednocení přistěhovalců a povzbuzení jejich touhy jednat a změnit vlastní život. Tomuto posunu v mnohém pomohlo vytvoření Indického kongresu v Natalu. Gándhí po celou dobu usiloval o to, aby se o záležitosti dozvědělo co možná nejvíce lidí, a vyzýval obyvatele své domoviny, aby nebyli lhostejní k dění na jihu Afriky. Přínosným krokem jistě byla snaha šířit informace prostřednictvím tisku. Častokrát se mu podařilo přiklonit si na svou stranu i britské politické předáky.

Gándhího mírumilovná povaha několikrát propadla jakési naivitě. Prvním příkladem je víra v obrat situace po zapojení Indů do válek. Dalším příkladem je Mahátmova důvěra, kterou vložil do slibů generála Smutse. Jakožto duchovní a politický vůdce se neměl dobrovolně podříditi potupné registraci, protože znamenala zničení a popření všeho, o čem se doposud snažil. Registrace totiž zničila jakékoliv vyhlídky na rovnost všech obyvatel jižní Afriky před zákonem, jelikož opět vznikla znevýhodněná skupina lidí. Lidé, kteří do Gándhího vložili své naděje, byli rozhodnutím svého nového vůdce velmi zklamáni, protože nechápali, proč upustil od svých počátečních nekompromisních požadavků. Přijetí registrace bylo naprosto zbytečné, jelikož vláda jednala nečestně. Nakonec došlo k nepokojům a stávkám, které mohly být, jakožto účinné, zahájeny už dříve.

Hnutí nenásilného odporu mohlo na konci slavit alespoň částečný úspěch. Nepodařilo se mu sice odstranit úplně všechna omezení, ale dokázalo získat a uhájiti si důležitá občanská práva. Nabízí se otázka, jak by situace vypadala, kdyby Gándhího jeho životní cesta do Afriky nedovedla. Jisté je, že se zde zrodil jeden z nejvlivnějších politiků v indické historii.

2. Působení v Indii

Motivován svými předešlými úspěchy, rozhodl se Mahátma zasáhnout do politické situace i ve své milované vlasti. Jeho země potřebovala vůdce, který by jí pomohl dosáhnout největšího možného vítězství: nezávislosti. Gándhí se do bojů okamžitě zapojil, ale neupustil od zásad, které se pojily s myšlenkou nenásilí. Druhá kapitola se zaměřuje na Gándhího vedení hnutí nenásilného odporu v Indii, jeho vztahy s Kongresem a na vliv náboženství na politickou situaci. Rovněž zachycuje Mahátmovo rozhodnutí obětovat pro svůj národ život.

2. 1 Situace po návratu z jižní Afriky

Gándhí se do své vlasti vrátil na počátku roku 1915, v jižní Africe tedy strávil více než dvacet let. V Indii byl již známý jako bojovník za práva indické menšiny v jižní Africe, sociální reformátor a hlasatel nenásilí. Ve své domovině se však cítil jako cizinec, a proto dva roky cestoval po celé zemi, aby se seznámil s místními poměry a životní situací indických obyvatel.³⁵

Mahátma chtěl v Indii založit obdobu farmy, kterou vybudoval v jižní Africe. Nedaleko Ahmadábádu vznikl *ášram* (tj. poustevna) pro *satjágrahiny*, ve kterém měly být uplatňovány přísné mravní normy a životní řád. *Ášram* tvořily prosté chatrče s podlahou z hlíny. Odtud Gándhí vedl celý svůj pozdější boj. Na počátku roku 1917 se snažil prosadit zákon, který zakazoval najímání námezdních dělníků pro jižní Afriku. Téhož roku se pustil do obhajoby rolníků v oblasti Čamparánu v Biháru.³⁶

Na tamějším území se v hojné míře na plantážích pěstovalo indigo. Zákon nařizoval nájemcům plantáží nasázet na tři dvacetiny půdy indigo pro majitele půdy. Rolníci ve zdejších podmínkách velmi strádali. Gándhí se nejprve setkal se zástupci plantážníků, kteří se domnívali, že by se neměl plést do jejich záležitostí, a odhodlali se i k zastrašování. Mahátma obdržel předvolání k soudu, protože nechtěl Čamparán opustit. Ve svém prohlášení u soudu objasnil, že jeho kroky nevyjadřují neúctu k zákonům, ale snahu zachovat se čestně. Ještě před dalším přelíčením obdržel vzkaz, z něhož se dozvěděl, že proces byl ukončen. Mahátma tedy mohl pokračovat ve vyšetřování. Nechtěl začít s bojem, dokud se nezlepší vzdělání rolníků, a tak zde nechal

³⁵ FILIPSKÝ, Jan. *Indie*. Praha: Libri, 2008, s. 88

³⁶ PILÁT, Jan. *Mahátma Gándhí*. Praha: Orbis, 1963, s. 72

vybudovat základní školy. Rovněž usiloval o to, aby si rolníci osvojili hygienické návyky. Gándhího snažení přineslo úspěch, získal členství ve vyšetřovací komisi, která nakonec rozhodla ve prospěch rolníků. Nařízení o sázení indiga bylo zákonem zrušeno.³⁷

Od té doby se na Mahátmu začali obracet nespokojení rolníci z různých částí Indie. Zároveň se silně ozývali špatně placení textilní dělníci z Ahmadábádu. Mahátma se jejich obhajoby ujal, vyzval je ke stávce a veřejně za ně vyhlásil, že se nevrátí do práce, dokud nebudou jejich požadavky splněny. Odhodlání dělníků postupně polevovalo, a tak vyhlásil, že bude držet hladovku. Její pomocí vytvářel nátlak nejen na dělníky, ale i na majitele textilek, mezi nimiž měl i přátele. Po třech dnech hladovění vlastníci ustoupili a zvýšili mzdy.³⁸

2. 2 Události roku 1919

Po skončení první světové války znamenal rok 1919 pro mnohé Indы příslib splnění všech očekávání. Místo toho však Indii postihla chřipková epidemie, která usmrtila více Indů než zámořská bojiště. Po epidemii následovala těžká hospodářská krize. Koloniální vládcí se chovali k místním obyvatelům hrubě a bez respektu. Britští úředníci, kteří opustili svá místa v indické civilní službě kvůli nástupu na válečnou frontu, se na stejná místa po válce vrátili a odsunuli své indické podřízené na méně významné pozice. Indiští vojáci, kteří se vrátili z bojišť, zjistili, že už nejsou považováni za spojence Britů, ale opět za podřadné obyvatele kolonie. Velká část navrátilých se vojáků se usadila v Paňdžábu, který se stal hlavním ohniskem poválečného napětí.³⁹

Stejně jako většina Indů byl i Gándhí v průběhu války k Británii loajální, protože očekával, že indické národnostní tužby budou přijaty bez kladení překážek. Ve svém mínění se zmýlil. Důkazem bylo Anglií odhlasované přijetí Rowlattova zákona v roce 1919. Zákon tvrdě potlačoval jakékoliv pokusy o nezávislost Indie.⁴⁰ Zákon nesl jméno právníka a soudce sira Sydneyho Rowlatta, který vytvořil jeho návrh. Guvernér díky zákonu získal velké pravomoci, měl možnost věznit lidi bez předchozího soudního procesu. Dále se zpřísnily tresty, na dva roky vězení mohl být odsouzen ten, u koho se

³⁷ GÁNDHÍ, Mohandás Karamčand. *Můj experiment s pravdou: Druhý svazek*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1988, s. 170-192

³⁸ CLÉMENT, Catherine. *Gándhí, síla pravdy*. S. l.: Slovart, 1994, s. 59-60

³⁹ STRNAD, Jaroslav., et al. *Dějiny Indie*. Praha: Lidové noviny, 2003, s. 794

⁴⁰ LAPIERRE, Dominique, COLLINS, Larry. *O půlnoci přijde svoboda*. Praha: Mladá fronta, 1983, s. 50

našel i jen zdánlivě pobuřující dokument. Gándhí zaměřil boj proti vládě. Nejprve informoval o svých záměrech tisk, na nějž se obrátil s obviněním vlády, která podle jeho názoru chtěla zasít nevraživost mezi občany jedné říše. Prvním krokem odboje se stalo vytvoření Spolku *satjágrahy* se sídlem v Bombaji. Mahátma vytrvale posílal dopisy místokráli, v nichž se ho snažil varovat před situací, jež měla nastat. Lord Chelmsford sice věděl, co obnášela *stajágraha* v jižní Africe, ale neprojevoval žádné známky vzrušení.⁴¹

Gándhí jakožto předseda Spolku musel tvrdě prosazovat, aby hnutí zůstalo *satjágraze* věrné. Napadlo ho vyzvat celou Indii k všeobecnému *hartálu* neboli dnu věnovanému půstu, modlení a sebeočistě. Akce zasáhla celou Indii a proběhla 6. dubna 1919. Po nastoleném klidu zemi později zasáhla vlna nepokojů a represí.⁴²

Na indické politické scéně se mezitím pomalu začínal prosazovat Džaváharlál Néhrú, který se později stal Gándhího spolubojovníkem. Právě Mahátmova rozhodnost a odhodlání bojovat proti zákonu přesvědčily Néhrúa o Gándhího politických schopnostech. Byl nadšen, protože konečně někdo představil lidem východisko z nelehké situace.⁴³

Gándhí se vydal do Dillí, aby uklidnil zdejší šarvátky a poučil lid o jeho úkolech. Vláda jej však dala na cestě zatknout a převézt do Bombaje. V Pandžábu zpráva o jeho zatčení vyvolala lidová povstání. V Amritsaru se situace vyhrotila nejvíce. Vypuklo drancování a dokonce docházelo i k vraždění. Generál Dyer se svým vojskem v noci 11. dubna město obsadil, aby nastolil pořádek. Zakázal veškeré shromažďování. O dva dny později slavili Indové jeden ze svých svátků, a protože o zákazu nikdo nevěděl, dav lidí se vypravil na místo zvané Jallianwalla Bagh. Generál se svým vojskem rovněž dorazil na místo a bez jakéhokoliv předchozího varování začali vojáci střílet do davu. Palba trvala přibližně deset minut a skončila až vyčerpáním veškerého střeliva. Místo bylo obehnáno vysokými zdmi, takže účastníci shromáždění neměli šanci na útek. Oficiální zdroje hovořily o pěti až šesti stovkách mrtvých a rovněž vysokém počtu zraněných.⁴⁴

⁴¹ FUSERO, Clemente. *Gándhí*. Bratislava: Obzor, 1990, s. 251-253

⁴² MAREK, Jiří. *Nenásilí: Bojovat láskou*. Chvalkov: STROM, sdružení pro ochranu přírody, 2001, s. 52-53

⁴³ PILÁT, Jan. *Džaváharlál Néhrú*. Praha: Svoboda, 1967, s. 22

⁴⁴ ROLLAND, Romain. *Mahátmá Gándhí*. Praha: Kvasnička a Hampl, 1932, s. 32-33

Dva dny po krveprolití bylo v Amritsaru vyhlášeno stanné právo a zákaz vycházení v noci. Generál Dyer nechal městu zastavit dodávky vody a elektřiny. Zadržené demonstranty zavřeli do otevřených klecí a veřejně je bičovali. Asi padesát účastníků nepokojů bylo odsouzeno k trestu smrti, dalších padesát k doživotnímu vyhnanství a více než sto lidí k dlouholetým trestům vězení. Stanné právo se v dalších dnech rozšířilo na devět okresů Paňdžábu a vesnice, na něž padlo podezření z chystání protibritského povstání, se staly terčem leteckého bombardování a ostřelování kulomety. Násilné události vedly k úplnému odklonu Indů od víry v jejich lepší budoucnost v rámci impéria a k radikalizaci postojů nejen účastníků národního hnutí, ale i celé veřejnosti. Gándhí si uvědomil, že jeho krajané ještě nejsou připraveni na politický zápas vedený formou nenásilného odporu a protestní kampaň zrušil. Později na událost vzpomínal slovy: „*Satjagrahin dodržuje zákony společnosti uvážené a z vlastní vůle, protože to považuje za svoji svatou povinnost. Jen člověk, který takto přísně dodržuje zákony společnosti, může posoudit, která pravidla jsou dobrá a spravedlivá a která nespravedlivá a nesprávná. A jen tehdy získává právo za dobře zdůvodněných okolností vyhlásit proti některým zákonům občanskou neposlušnost. Moje chyba spočívala v tom, že jsem nepostřehl toto potřebné omezení. Vyzval jsem národ k občanské neposlušnosti dřív, než byl na to připravený, a tato chyba se mi zdála velká jako Himaláje.*“⁴⁵

Také pochopil, že je potřeba dát hnutí sjednocující organizaci a program, a tím jí pomoci prosadit se v celonárodním měřítku. Na základě těchto úvah Gándhí aktivně vstoupil do kongresové politiky v prosinci 1919 během zasedání Indického národního kongresu v Amritsaru.⁴⁶

2. 3 Hnutí nespolutpráce

Ke konci roku 1919 se Mahátma účastnil muslimské konference, jejímž cílem bylo obhájit *chalífát* (tj. úřad duchovního vůdce muslimů), který zastával turecký sultán. Hrozba jeho sesazení dokázala spojit muslimy a hinduisty, kteří se společně stavěli i proti západnímu světu. Gándhí využil příležitost a vyhlásil zde nový program, který nejlépe vystihovalo slovo nespolutpráce. Věřil, že k porážce impéria postačí jeho bojkotování. To mělo spočívat v nenavštěvování britských škol, nepodílení se na

⁴⁵ GÁNDHÍ, Mohandás Karamčand. *Můj experiment s pravdou: Druhý svazek*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1988, s. 241

⁴⁶ FILIPSKÝ, Jan. *Indie*. Praha: Libri, 2008, s. 91

činnosti soudů, nepřijímání zaměstnání a neoblékání se do oděvů, které byly vyrobeny v Anglii z indické bavlny a prodávány v Indii za příliš vysoké sumy peněz.⁴⁷

O měsíc později se k hnutí nespolupráce připojil i Kongres na zasedání v Kalkatě. Usnesl se, že se nezúčastní říjnových voleb do tzv. zákonodárných rad. V prosinci Kongres na sjezdu v Nágpuru potvrdil pokračování nespolupráce a vyhlásil konečný cíl, kterým bylo získání *svarádže* (tj. autonomie) buď v rámci impéria, nebo v případě nutnosti mimo něj. Kongres se stal pevně organizovanou politickou stranou. Jeho nejvyšším orgánem byl každoročně se scházející sjezd, který byl mezi sjezdy doplňován Všeindickým výborem. Patnáctičlenný pracovní výbor měl na starosti praktické provádění politiky a operativní rozhodování. Gándhí se významně podílel nejen na demokratizaci Kongresu, ale také na rozšiřování řad členů. Povzbuzoval Indы, aby se přestali bát a za všech okolností se snažili zachovat si svou hrdost. Sedm měsíců cestoval po indických vesnicích, kde promlouval na shromážděních a vyzýval spoluobčany k nespolupráci. Požadoval, aby se lidé vzdali ošacení vyrobeného v zahraničí.⁴⁸

Dovážené látky začal nahrazovat podomácku tkaný textil zvaný *khádí*, který Indové nosili, aby vyjadřovali příslušnost ke kongresu. Pro Gándhího znamenalo ruční předení a tkaní možnost překonat bídu venkovanů, kteří neměli téměř celý rok příležitost pracovat. Inicioval proto zavedení dvou milionů kolovrátků do indických vesnic, aby zde sloužily jako doplňkové zdroje obživy. Docházelo také k bojkotu prodeje zahraničních textilií a k jejich hromadnému spalování. Dovoz textilních výrobků z ciziny se objemově snížil o polovinu.⁴⁹

Sám se slavnostně zařekl, že nebude do konce života nosit žádný jiný oděv než bederní pás a přehoz z bavlněné ručně předené a tkané látky. Z předení se stala svátost spojující všechny členy Kongresu. Bavlněná látka *khádí* byla uniformou bojovníků za nezávislost, ať už patřili mezi chudé či bohaté. Stejně tak Gándhího kolovrátek symbolizoval pokojnou revoluci a národní jednotu a svobodu. Neustále opakoval, že se musí lidé zříct všech předmětů cizí výroby, aby docílili nezávislosti.⁵⁰

⁴⁷ CLÉMENT, Catherine. *Gándhí, síla pravdy*. S. l.: Sloart, 1994, s. 62

⁴⁸ PILÁT, Jan. *Mahátma Gándhí*. Praha: Orbis, 1963, s. 114-116

⁴⁹ FILIPSKÝ, Jan. *M. K. Gándhí*. Praha: Horizont, 1989, s. 77-79

⁵⁰ LAPIERRE, Dominique, COLLINS, Larry. *O půlnoci přijde svoboda*. Praha: Mladá fronta, 1983, s. 52

Gándhí velmi usiloval o sjednocení Indie z hlediska náboženství, kast a politických zájmů. Nejvíce se snažil zapojit do společenství zavrženou indickou třídu tzv. *pariů*. Přál si, aby jim byl poskytnut větší počet škol a studní, protože veřejné studny používat nesměli. Jedinou možností pro ně bylo připojit se k všeobecnému hnutí nespolupráce, mezi jehož hlavní podmínky patřila jednota tříd. Promlouval k celé Indii, hlásal názor, že se nemůže účastnit nespolupráce ten, kdo odmítá *parie*. Svou nejlepší a nejučinnější řeč pronesl na „Poradě potlačovaných tříd“, která se konala v dubnu v Ahmedábádu. Rovněž se začal zabývat i otázkou ponižování indických žen. Vybízel ženy, aby za sebe bojovaly a aby samy vzbuzovaly úctu. Radil jim, aby se zapojovaly do veřejného života a nebály se vykonávat stejnou práci jako muži.⁵¹

Do Bombaje přijel v listopadu 1921 princ Waleský. Přivítaly ho pouze hranice hořícího šatstva. Rozhněvaní přívrženci nespolupráce napadali občany evropského původu. Gándhí se snažil své následníky nejprve uklidnit slovně, poté přistoupil k hladovce, jakožto protestu proti jejich násilnému chování. Začala hromadná zatýkaní, rozhánění veřejných shromáždění, prohlídky kanceláří Kongresu a cenzura. Kongres na zasedání v Ahmadábádu požadoval okamžité započetí úplné občanské neposlušnosti. Mahátma s návrhem souhlasil, ale zdůrazňoval, že nesmí dojít k odchýlení od zákonů *satjagrahy*. Následně byl jmenován jediným představitelem výkonné moci. Kampaň neposlušnosti měla být zahájena v oblasti Bardolí. Mahátma poslal dopis lordu Readingovi, ve kterém ho seznámil s požadavky: propustit politické vězně, obnovit svobodu tisku a vrátit zabavené majetky. V případě jejich nesplnění měla kampaň začít. Když byly přípravy téměř u konce, ve vesnici Čaurí Čaura došlo k dalšímu krveprolití. Policisté zde stříleli na průvod zastánců nespolupráce, a když jim došly náboje, schovali se v policejní stanici. Rozzuření demonstranti policisty zbili a zažíva upálili. Gándhí ukončil veškerou činnost hnutí.⁵²

2. 4 První věznění v Indii a situace po propuštění

Gándhího články podle názoru impéria přiměly Indy k nenávisti a opovržení vůči britské nadvládě. Staly se tak důvodem k jeho odsouzení, které proběhlo 18. března 1922. Dostal trest odnětí svobody v rozsahu šesti let. Trest si měl odpykat ve věznici Jaravada u Púny. Zde mu byla uložena samovazba a mnohá omezení. Nařízení však

⁵¹ ROLLAND, Romain. *Mahátma Gándhí*. Praha: Kvasnička a Hampl, 1932, s. 53-56

⁵² FUSERO, Clemente. *Gándhí*. Bratislava: Obzor, 1990, s. 275-281

byla postupně zmírňována, a tak si Gándhí na život vězně poměrně rychle zvykl a dokonce zde pociťoval klid a možnost odpočinku. Většinu času věnoval čtení a spřádání bavlny. V lednu 1924 byl kvůli akutnímu zánětu slepého střeva převezen do púnské nemocnice. Operace proběhla úspěšně. Veřejnost však začala dávat najevo nesouhlas s jeho vězněním, a tak se vláda na počátku února rozhodla, že mu udělí milost.⁵³

Ke Gándhímu se v tomto období připojilo mnoho z jeho pozdějších blízkých přátel a spolupracovníků. Skupinu tvořili lidé velmi rozdílného sociálního původu i odlišných národností. Jedním z lidí, kteří se již plně nechali strhnout Gándhího osobností, byl i Nehrú. Patřil však mezi vášnivé mladé revolucionáře, jež považovali nenásilnou nespolupráci za příliš pomalou cestu k osvobození. Mahátma se bránil argumentem, že mladí revolucionáři o revoluci jen mluví, zatímco on ji opravdu koná. Kritizoval jejich tolerantní přístup k násilí. I přes odlišnosti ve způsobu života a náboženském přesvědčení uznal Nehrú Gándhího výroky a vzdal se svého dosavadního životního postoje a zvyků. Veškerý majetek a nadání věnoval hnutí za nezávislost.⁵⁴

Během Gándhího pobytu ve vězení došlo na poli politiky k důležitým událostem. Kongres opustilo velké množství členů a došlo k jeho rozkolu kvůli otázce tzv. zákonodárných rad. Jedna část činitelů chtěla pokračovat v bojkotu, zatímco druhá část jej považovala za zbytečný. Podporovatelé změn (*svarádžisté*) byli vedeni dvěma osobnostmi: Dేశbandhuem Dásem a Mótilálem Néhrúem (otec D. Néhrúa). Na sjezdu v Kókanadě koncem roku 1923 byla přijata rezoluce, která připouštěla vstup do zákonodárných rad. Ve stejném roce také nabyl platnosti zákon o dvojnásobném zvýšení solné daně. Gándhí se po propuštění z káznice se *svarádžisty* v březnu 1924 sešel, musel přijmout kókanadská závěrečná ustanovení. V listopadu došlo k uzavření paktu zvaného Nehrú-Dás-Gándhí, ve kterém Gándhí připustil vstup do rad a upustil od nespolupráce. *Svarádžisté* zcela ovládli rozhodování, a tak Gándhí v zájmu jednoty strany ustoupil do pozadí a přestal vést politiku kongresu.⁵⁵

Gándhí se po ústupu z kongresové politiky věnoval svému konstruktivnímu programu. Podle jeho názoru, ke kterému došel během pobytu ve vězení, si Indové mohli za své zotročení částečně sami. Přispěli k němu svým nesjednocením, lpěním na přežitých tradicích, podlehnutím cizí nadvládě a ochotnou spoluprací s úřady. Politická

⁵³ FILIPSKÝ, Jan. *M. K. Gándhí*. Praha: Horizont, 1989, s. 84-86

⁵⁴ EASWARAN, Eknath. *Gándhí člověk: příběh jeho transformace*. Praha: Volvox Globator, 1999, s. 48

⁵⁵ PILÁT, Jan. *Mahátma Gándhí*. Praha: Orbis, 1963, s. 119-120

samostatnost mohla být nastolena pouze za dvou podmínek: sociální a ekonomické obrody země a proměny mravního přesvědčení obyvatel. Veškerá Gándhího prohlášení se zaměřovala na převýchovu občanů, utváření národní identity a upevňování indické jednoty. Podle jeho názoru nebylo docílení svarádže daleko. Za nejdůležitější pilíře úsilí o *svarádž* považoval ruční předení, smíření muslimů s hinduisty a vymýcení nedotknutelnosti.⁵⁶

Po přeměně Turecka na světský stát se rozpadlo chalífátské hnutí, což vedlo k vážným rozporům mezi hinduisty a muslimy. Gándhí předpokládal příchod násilné vlny, a tak se snažil krveprolitím předejít. Kvůli znovusjednocení obou komunit se rozhodl držet hladovku po dobu tří týdnů. Poslední den půstu se u jeho lůžka sešli hlavní představitelé hinduistů a muslimů, což mohl považovat za své vítězství. Aby se z hladovění zotavil, podnikal cesty po své vlasti. Všude ho následovali jeho obdivovatelé. Využil toho a propagoval *khádí* a pořádal peněžní sbírky.⁵⁷

Gándhí, ačkoliv se osobně neúčastnil, vedl *satjágrahu* ve Vajkomu. Zdejší pobouření způsobil zákaz používat veřejné cesty v blízkosti místního chrámu, který platil pro nedotknutelné. Podpora nejnižší kasty vyvolala odpor u zarytých hinduistů, napadali zastánce nedotknutelných. Gándhí o dění informoval celou Indii prostřednictvím svých listů „Young India“ a „Navadžívan“. Závěr roku 1925 přinesl úspěch, cesty se zpřístupnily i pro nejnižší vrstvu obyvatel. V Bardolí se později uskutečnil další boj *satjágrahinů*. Vláda na podzim roku 1927 zvýšila nájemné z půdy o 25%, což vedlo ke sporu mezi rolníky a úřady. Rolníci chtěli prosadit důkladné prozkoumání místní zemědělské situace a podmínek pro pěstování a chov. O nájemném se rozhodli jednat až po uskutečnění jejich požadavku. Vláda však reagovala zabavováním půdy, dobytka a dalšího majetku zemědělců. Rolníci odpověděli vyhlášením *satjágrahy* a nechali se dobrovolně zavírat do věznic, ale daně neplatili. Po několika týdnech musela vláda uvězněné propustit, navrátit jim majetek a ponechat nájemné z půdy v původní podobě. Události v Bardolí zvýšily autoritu a prestiž Gándhího i celého Kongresu.⁵⁸

⁵⁶ FILIPSKÝ, Jan. *M. K. Gándhí*. Praha: Horizont, 1989, s. 87-88

⁵⁷ CLÉMENT, Catherine. *Gándhí, síla pravdy*. S. l.: Slovart, 1994, s. 65-66

⁵⁸ PILÁT, Jan. *Mahátma Gándhí*. Praha: Orbis, 1963, s. 122-123

2. 5 Hnutí občanské neposlušnosti a solná *satjagraha*

Na začátku listopadu roku 1927 sešel místokrál lord Irwin Gándhího společně s dalšími hlavními představiteli indického národního hnutí do Dillí, kde je seznámil s ustavením královské komise vedené sirem Johnem Simonem, která se zabývala uplatňováním Zákona o správě Indie z roku 1919 a dalším konstitučním vývojem.⁵⁹

Na madráském sjezdu konaném v prosinci se členové Kongersu a ostatní političtí předáci radili o dalším postupu. Néhrú vystupoval s velmi radikálními požadavky. Jeho jediným cílem se stala úplná nezávislost indického lidu. Dalším jeho radikálním opatřením měl být vstup do Ligy proti imperialismu. Členové zasedání Néhrúova slova přijali bouřlivým potleskem, ale Gándhí byl jednáním svého přítele poněkud zklamán. Vyčetl mu, že se svými plány mohl ještě vyčkat. Také se obával Néhrúova odvratu od nenásilí a přílišné zaujatosti bojkotem Simonovy komise. Podle Gándhího měla mít přednost snaha sjednotit indický národ.⁶⁰

V únoru roku 1928 do Indie dorazila statutární komise. Mezi členy však nebyl jediný Ind, a tak její příjezd provázely protestní demonstrace. V srpnu 1928 Indové podali protinávrh nového ústavního uspořádání. Schválila ho konference zástupců indických stran, která nejprve drobně pozměnila a poté přijala zprávu výboru vedeného Mótílálem Néhrúem. Podle něj se Britská Indie měla stát „Indickým společenstvím“ se stejným statusem dominia jako Kanada, Austrálie a Nový Zéland. Volby měly probíhat dle všeobecného volebního práva a vláda vedená premiérem měla být jmenována na základě demokratických zásad, knížecí státy si však směly zachovat jejich dosavadní status.⁶¹

Opozice v čele s Džaváharlálem napadla zprávu, kterou schválila většina účastníků konference. Její protesty vyvolaly nový rozkol mezi radikály a stoupenci dominia. Mladý Néhrú se nezdráhal nazvat britské impérium vykořisťovatelským podnikem, čímž se ostře postavil proti svému otci. Rozkol způsobil vznik nového politického uskupení, kterým byla Liga pro nezávislost, jejíž činnost netrvala dlouho. Odštěpila se rovněž i Džinnáhova Muslimská liga. Koncem roku se konalo zasedání Kongresu v Kalkatě, na něž Motilál Néhrú Gándhího pozval a žádal ho, aby mu pomohl čelit předvídaným obtížím. Mahátma povzbuzoval Kongres, aby požádal Británii o

⁵⁹ FILIPSKÝ, Jan. *Indie*. Praha: Libri, 2008, s. 99

⁶⁰ PILÁT, Jan. *Džaváharlál Néhrú*. Praha: Svoboda, 1967, s. 52-53

⁶¹ STRNAD, Jaroslav., et al. *Dějiny Indie*. Praha: Lidové noviny, 2003, s. 805

uznání Indie jakožto dominia. Pokud by odmítla, začala by kampaň občanské neposlušnosti. Džaváharlál však v přijetí dominiálního statusu viděl tichý souhlas s imperialismem a trval na úplné nezávislosti. Gándhí uveřejnil nový návrh, který byl schválen většinou. Indie měla požádat Británii o uznání dominia do jednoho roku, v případě nesouhlasu si Indové měli nárokovat absolutní nezávislost. Den 26. ledna 1930 se oslavoval jako den nezávislosti. Vyjadřoval odhodlání nevzdat se.⁶²

Gándhí se na konci ledna obrátil na místokrále lorda Irwina s jedenácti požadavky, mezi kterými bylo mimo jiné zahrnuto: propuštění politických vězňů, snížení daně z pozemků o 50%, zrušení daně ze soli, omezení vojenských výdajů na polovinu a vyhlášení prohibice. Pokud by úřady zareagovaly s pozitivní odezvou, Kongres slíbil ústup od programu občanské neposlušnosti a ochotnou účast při politických jednáních. Vláda však rozhodla, že není nutné věnovat nabídce Indů pozornost.⁶³

Mahátma tedy shrnul program občanské neposlušnosti do několika bodů: porušování zákonů (v první řadě o solném monopolu), odstranění rozdílů mezi hinduisty a nedotknutelnými, odmítnutí vykonávat práci ve veřejných funkcích, bojkotování britských škol, alkoholu a dalšího zboží z Británie, hartály, popřípadě neplacení daní. Podle Gándhího byla solná daň pro chudé lidi tou nejnespravedlivější.⁶⁴

Gándhí již dlouhá léta žil bez požívání soli, ale v tropickém klimatu Indie stále představovala nezbytnou přísadu potravy všech obyvatel. Britská vláda vlastnila monopol na její distribuci. Cena soli zahrnovala i daň, která sice nebyla nijak vysoká, ale chudým vesničanům činila potíže. Mahátma se uchýlil k neobvyklému způsobu vyjádření nesouhlasu. V březnu roku 1930 opustil *ášram* v čele průvodu, který tvořila necelá stovka osob. Jako cíl cesty si skupina vytyčila moře vzdálené 400 kilometrů. Tisíce přívrženců obstupovaly cestu, po níž se jejich vůdce ubíral, a sypali na ni květy. Pochod přijeli sledovat i novináři z celého světa. Pětadvacátého dne putování dosáhla výprava břehu Indického oceánu v blízkosti města Dandí.⁶⁵

Celou noc po příchodu na místo strávila skupina modlením. Gándhí a jeho věrní se oddávali duchovní činnosti, aby měli dostatek sil, až budou čelit očekávanému

⁶² FUSERO, Clemente. *Gándhí*. Bratislava: Obzor, 1990, s. 312-320

⁶³ FILIPSKÝ, Jan. *Indie*. Praha: Libri, 2008, s. 100

⁶⁴ PILÁT, Jan. *Mahátma Gándhí*. Praha: Orbis, 1963, s. 128-129

⁶⁵ LAPIERRE, Dominique, COLLINS, Larry. *O půlnoci přijde svoboda*. Praha: Mladá fronta, 1983, s. 53

zásahu proti jejich konání. Při úsvitu pokojně přišli k mořské hladině. Mahátma se jako první sklonil a z písku sebral špetku soli. Ostatní přihlížející nečekali dlouho a Gándhího následovali. Celé indické pobřeží zaplavily davy mužů, žen i dětí, a jakožto projev nerespektování britských zákonů lidé začali sbírat sůl. Tajně ji pak nosili do měst a prodávali ji na dražbách. Nejochoťněji za ni platili především lidé, kteří mohli porušit zákon jen tím způsobem, že si pašovanou sůl kupovali. Všichni Indové si byli vědomi, že se jim podařilo vymanit se z pout kolonizátorů, a přes brutální zásahy policistů, které následovaly, panovala v zemi alespoň částečně radostná atmosféra. Mahátmův solný pochod vnímali jeho stoupenci jako signál k občanské neposlušnosti, která se během následujících týdnů rozšířila po celé Indii.⁶⁶

Britská vláda trestala indické nepokoje hromadným zatýkáním a policejními zásahy, které vykonávala jízdní policie. Útočila na demonstranty, kteří se nezdráhali koňům nastavit vlastní těla, lehali si před nimi na zem. V průběhu krátké doby se policejním sborům podařilo zadržet šedesát tisíc lidí. V květnu roku 1930 byl zatčen i Gándhí. Ke svému věznění přistupoval klidně, vězeňský pobyt chápal jako možnost odpočinout si. Pověřil svého syna, aby vedl útok proti solivarům v Dhárásaně. Manilál se v čele dvou a půl tisíce neozbrojených dobrovolníků postavil čtyřem stovkám policistů. Povstalci měli naplánovaný pokojný útok, ale situace se zvrhla a rozpoutal se masakr. Policisté bili demonstranty, kteří nebojácně nastupovali proti strážníkům v nových řadách. Místokrál Irwin se dostal do nelehké pozice, protože voliči v Británii se vyjadřovali souhlasně k názoru, že by Indie měla získat nezávislost.⁶⁷

Podobné konflikty se opakovaly u solivarů Vadala, Čhárváda nebo Sanikatta, kde desetitisícový dav povstalců získal i přes velké množství ran a střel stovky centů soli. Útoky vedly na některých místech k zastavení výroby soli. Prodej a spotřeba soli na jednoho občana tedy výrazně klesly. Solná *satjággraha* v létě odezněla a bojkot byl zaměřen na obchody nabízející zahraniční zboží a na vládní instituce. Vládní represe sílily, ale hnutí občanské neposlušnosti se jimi nedalo zastrašit. Na mnohých místech naopak získávalo ještě více členů a novou podobu. Lidé na venkově ilegálně těžili palivové dřevo, zakládali lesní požáry, aby co nejvíce poškodili státní majetek, neplatili pozemkové daně, bojkotovali státní školy a koleje, nedodržovali předpis o dani

⁶⁶ EASWARAN, Eknath. *Gándhí člověk: příběh jeho transformace*. Praha: Volvox Globator, 1999, s. 52-53

⁶⁷ CLÉMENT, Catherine. *Gándhí, síla pravdy*. S. l.: Slovart, 1994, s. 78-79

z potravin atd. Vláda nadále pokračovala ve své politice, ale zároveň uvažovala o zlepšení situace. Uvědomovala si, že kongresová strana má stále politickou moc a Gándhí autoritu u celého národa.⁶⁸

Lord Irwin souhlasil s pokusem o dohodu. Mahátma nabídku po poradě s členy Kongresu přijmout nechtěl. Veškerá vyjednávání skončila neúspěchem, tedy neshodou. Gándhí trval na svém názoru, že většina Britů pouze využívá indickou krajinu a nechce si připustit, že by měli území opustit, aby alespoň částečně nahradili napáchané škody. Zároveň si byl vědom, že mezi britskými občany existují i výjimky. Hlavně kvůli nim byl ochoten připustit spolupráci dvou znepřátelených národů. Uspokojivé řešení podle Mahátmy vyplývalo z několika požadavků, které zněly: oddělení Indie od Británie (kdykoliv bude Indie chtít), vytvoření vlastní národní vlády a právo, které Indii umožňovalo předložit nezávislému soudu požadavky Británie, které bude národní vláda hodnotit jako nespravedlivé či poškozující zájmy indického obyvatelstva.⁶⁹

Na základě paktu Kongres ukončil hnutí občanské neposlušnosti a vláda učinila mimořádná nařízení neplatnými, zavázala se k propuštění vězňů zatčených v průběhu kampaně a k navrácení majetku účastníků občanské neposlušnosti, pokud nebyl prodán jiné osobě. Bojkot zboží z Británie nebyl nadále používán jako součást politického odporu. Koloniální správa sice trvala na svém solném monopolu, ale některým přímořským oblastem přidělila právo na domácí výrobu soli pro vlastní potřebu. Hnutí občanské neposlušnosti byla tedy završena příměřím. Vládě se podařilo uklidnit politickou situaci, aniž by učinila významný ústupek a i Kongres velmi zmírnil své požadavky. Ústava, o které byl Kongres svolný jednat, měla zanechat v rukou Britů určité záruky v oblasti financí, obrany a zahraniční politiky. Gándhí však byl spokojen, protože se podle jeho názoru Kongresu podařilo dosáhnout uznání jakožto mluvčího indického národního hnutí.⁷⁰ Britové ovšem nebrali Kongres tak vážně, jak si Gándhí představoval. Ačkoliv Kongres požadoval milost pro teroristu a revolucionáře Bhagata Singha, on i jeho dva společníci byli dne 23. března roku 1931 popraveni.⁷¹

⁶⁸ FILIPSKÝ, Jan. *M. K. Gándhí*. Praha: Horizont, 1989, s. 103-104

⁶⁹ FUSERO, Clemente. *Gándhí*. Bratislava: Obzor, 1990, s. 329-332

⁷⁰ FILIPSKÝ, Jan. *M. K. Gándhí*. Praha: Horizont, 1989, s. 106

⁷¹ STRNAD, Jaroslav., et al. *Dějiny Indie*. Praha: Lidové noviny, 2003, s. 806

2. 6 Druhá konference „u kulatého stolu“ a její důsledky

O konkrétní podobě vztahů mezi Indií a Británií se mělo jednat na konferenci v Londýně. Néhrú nebyl spokojen, protože mu britská nabídka připadala nedostačující. Společná účast s knížaty a zástupci náboženských obcí podle něj nebyla účelná. Gándhího účast na konferenci neschvaloval britský předák Winston Churchill. Gándhí však předpokládal, že se události budou vyvíjet dobrým směrem, což se později ukázalo být předčasným závěrem.⁷²

Na konferenci, zahájené dne 7. září 1931, Gándhí vystupoval jako jediný zástupce Kongresu. Jednání se zvrhlo ve spory kvůli zastoupení různých komunit v zákonodárných radách. Skončilo 1. prosince a nepřineslo žádné prospěšné změny. Pro Gándhího byla konference pouhým potvrzením jeho domněnky o snaze Britů vyvolávat konflikty mezi Indy. Usoudil, že se Kongres musí chopit *svarádže* sám a obnovit činnost hnutí občanské neposlušnosti.⁷³

K tomuto rozhodnutí přispěl britský premiér potvrzením federální ústavy pro Indii, která měla být založena na zachování jistých záruk pro Británii a rozšíření provinční samosprávy. Gándhího vystoupení na jednání bylo neúspěšné, neboť se mu nepodařilo získat žádné přísliby ústupků v oblasti politiky vůči požadavkům Kongresu. Více nadějí vkládal do svých veřejných besed se zástupci tisku, které měly získat nejen britskou veřejnost ale i členy parlamentu pro podporu indických požadavků. Povídal si s členy všech politických stran, přednášel na univerzitách v Cambridge, Oxfordu a Manchesteru o politické situaci v Indii a cílech Kongresu a navštěvoval soukromé školy. Uvažoval dokonce i o okružní cestě po Evropě a návštěvě Spojených států. Vzhledem ke špatné politické situaci v Indii však cestovat příliš nemohl, musel se urychleně vrátit zpět do své vlasti.⁷⁴

Při příjezdu do Indie Mahátmu vítalo mohutné shromáždění, ve kterém však chybělo několik významných politických činitelů, zatčených dva dny před jeho návratem. Mezi zadrženými byli Džaváharlál Néhrú, Tasadduq Šervani (předseda provinčního výboru Kongresu Sjednocených provincií) a Abdulghaffár Chán (vůdce tzv. Červených košil). Situaci vyhrocoval zejména terorismus v Bengálsku. V severozápadní hraniční oblasti pokračovala vzpoura vedená Červenými košilemi. Ve

⁷² PILÁT, Jan. *Džaváharlál Néhrú*. Praha: Svoboda, 1967, s. 63

⁷³ STRNAD, Jaroslav., et al. *Dějiny Indie*. Praha: Lidové noviny, 2003, s. 807

⁷⁴ FILIPSKÝ, Jan. *M. K. Gándhí*. Praha: Horizont, 1989, s. 110-111

sjednocených provinciích také vládly nepokoje. Rolníci zde odmítli nadále trpět pod nadvládou velkostatkářů, a tak začali *satjágrahu* - odmítli platit poplatky. Vláda musela uplatnit další represe, čímž se vytratil jakýkoliv náznak příměří.⁷⁵

Gándhí ještě večer po svém příjezdu promluvil k dvoustetisícovému davu. V proslovu přítomné přesvědčoval, že je připraven pokračovat v nenásilném boji proti vládě. Poslal zprávu novému místokráli lordu Willingdonovi, který však setkání s Mahátmou odmítl.⁷⁶

4. ledna roku 1932 Gándhího zatkli a společně s ním i dalších šedesát tisíc stoupenců Kongresu. Ani ve vězení Jaravada Gándhí nechtěl marnit čas, a tak studoval a svým stoupencům do *ášramu* neúnavně posílal dopisy. Ve zbývajícím čase se věnoval modlitbám.⁷⁷

Kongres byl rovněž připraven o finanční prostředky a budovy včetně úřadoven. Úřadů se však nezalekl, protože byl předem připraven. Zatčené funkcionáře nahradily ve vedení občanské neposlušnosti provinční a okresní organizace, při jejich narušení se chopili iniciativy jednotlivci. Kampaň se lišila v různých místech svou podobou, nabývala formy protestních stávek, bojkotu zahraničních textilií a britského zboží obecně, nedovolené výroby soli či neplacení daní. Protesty byly potlačovány neobyčejně tvrdě, ve vesnicích neplaticích daně působily kárné policejní oddíly a neplatiči přicházeli o zemědělské náčiní, půdu a dobytek. Omezení se dotklo také tisku, vydavatelé nesměli otisknout ani pouhé fotografie zachycující Gándhího či jiného představitele Kongresu. V Bengálsku platil zákaz zveřejňovat zprávy z jednání zákonodárné rady provincie, jestliže v nich zazněla kritika vládní politiky.⁷⁸

Hnutí bez vedení, organizace a financí začalo upadat a od července na základě Gándhího popudu probíhalo pouze formou individuální *satjágrahy* dobrovolníků. Kongres měl plnit konstruktivní program, tedy vyrábět *khádí* a podporovat vesnická řemesla a zemědělství.⁷⁹

Mezitím se opět projednávala podoba připravovaných ústavních reforem. Druhá konference u kulatého stolu nevyřešila otázku zastoupení jednotlivých komunit

⁷⁵ FUSERO, Clemente. *Gándhí*. Bratislava: Obzor, 1990, s. 354

⁷⁶ AKINYEMI, Rowena. *Gandhi*. Oxford: Oxford University Press, 2010, s. 48

⁷⁷ CLÉMENT, Catherine. *Gándhí, síla pravdy*. S. l.: Slovart, 1994, s. 82

⁷⁸ FILIPSKÝ, Jan. *M. K. Gándhí*. Praha: Horizont, 1989, s. 114

⁷⁹ FILIPSKÝ, Jan. *Indie*. Praha: Libri, 2008, s. 102

v zákonodárných sborech, a proto se za souhlasu delegátů rozhodnutí ujal premiér MacDonald. Dne 16. srpna roku 1932 vydal tzv. „komunální výměr“, podle něhož sikhové, muslimové a Evropané získají v Indii vlastní volební kurie. Separátní kurii měli dostat také nedotknutelní. MacDonald vyjádřil ochotu zvážit i jiný návrh pod podmínkou, že se na něm zástupci hinduistů a utlačovaných tříd shodnou.⁸⁰

Mahátma byl přesvědčen, že nedotknutelní by měli být všeobecně akceptováni a nikdy separováni. Aby poukázal na nutnost dodržení těchto dvou zásad, rozhodl se započít hladovění. Své vnitřní pohnutky vysvětlil v dopisech indickým vůdcům a zprávy o jeho činu se dostaly také do tisku.⁸¹

Jeho rozhodnutí se setkala jak s pozitivními tak negativními reakcemi. Gándhí svou hladovkou udělal z lokálního problému nedotknutelných neodkladnou záležitost, kterou bylo potřeba řešit celonárodně. Někteří Indové a většina Britů chápali hladovění jako formu nátlaku. Obviňovali Gándhího, že obyčejné donucování vydává za pokání a vlastní utrpení za chyby druhých. Dále namítali, že takové chování je nemorální, a proto že se ho Gándhí snaží vydávat za náboženskou povinnost.⁸²

Sám Mahátma však politické spekulace popíral. Své rozhodnutí ospravedlňoval náboženskými motivy, svým půstem chtěl dopomoci k odstranění nedotknutelnosti z hinduismu. Jeho hlavním cílem bylo především probudit v Indech pocit vzájemné sounáležitosti bez ohledu na kastu či víru, protože vzájemnost chápal jako hlavní podmínku dosažení svarádže. Hladovka přinesla úspěch. Na mnoha místech v Indii směli nedotknutelní vstupovat do chrámů a na prostranství, která dříve sloužila pouze vyšším kastám a také používat veřejné studny. Kasty se pokoušely o vymazání rozdílů, které mezi nimi do té doby panovaly.⁸³

Gándhího stav se začal zhoršovat. Po více jak osmi měsících vězení se hladovka na jeho zdraví výrazně podepsala. Uvolil se tedy podepsat smlouvu známou jako Púnský pakt, který později schválili v Bombaji. Pakt zabezpečoval nedotknutelným téměř 150 křesel v provinčních zákonodárných orgánech a stanovil podobu volebního systému v rozmezí dalších deseti let. Konec hladovění ale závisel na rozhodnutí

⁸⁰ STRNAD, Jaroslav., et al. *Dějiny Indie*. Praha: Lidové noviny, 2003, s. 809

⁸¹ AKINYEMI, Rowena. *Gandhi*. Oxford: Oxford University Press, s. 48-49

⁸² LELYVELD, Joseph. *Great soul Mahatma Gandhi and his struggle with India: the life and legacy of Mahatma Gandhi*. 1st ed. New York: Alfred A. Knopf, 2011. Zdroj: <http://lib.freescienceengineering.org/view.php?id=818819>, s. 281-282

⁸³ FILIPSKÝ, Jan. *M. K. Gándhí*. Praha: Horizont, 1989, s. 116-117

britských vůdců. Na poslední chvíli přišel z Londýna telegram, ve kterém byl oznámen souhlas s Púnským paktem. Gándhího život byl tímto gestem zachráněn.⁸⁴

Dne 17. listopadu roku 1932 proběhlo v Londýně zahájení třetí konference u kulatého stolu, které se neúčastnil ani jeden člen Indického národního kongresu. Na konferenci se projednával Púnský pakt a otázka volebního práva žen. Veškerá jednání skončila 24. prosince a přípravy reforem se ujala britská vláda a později britský parlament.⁸⁵

Gándhího vítězství v otázce nedotknutelných bylo pouze dočasné. Utlačovaní se sice dočkali některých úlev, ale k plnému zrušení nespravedlivého zacházení s nimi nedošlo. Chrámy, které dovolily nedotknutelným vstup, se pro ně opět uzavřely a podstoupily rituální očištění. Odstoupení od rovnoprávných podmínek měli na svědomí především ortodoxní hinduisté. Gándhí se pustil i přes věznění do boje za zlepšení situace *haridžanů*⁸⁶ prohlášeními, články a dopisy, ve kterých ostře kritizoval předsudky, kterými byla Indie zaplavena. Podpořil vznik týdeníku „Haridžan“, ve kterém se objevovaly články o překážkách, kterým museli nedotknutelní čelit a které je odsunuly až na samotný okraj společnosti mezi nejchudší obyvatele. Žili ve velice nepříznivých podmínkách. Nejenže nesměli užívat studny a navštěvovat chrámy, ale také chodit na poštu a jiných veřejných zařízení, jezdit na kole či koni, ženy nemohly nosit čisté oděvy a jakékoliv šperky a děti nesměly být integrovány mezi žáky z „lepších“ kast. Britské úřady na některých místech ustoupily ortodoxním nátlakům a ze svobodu omezujících postupů učinily právoplatné zákony.⁸⁷

Gándhí usiloval alespoň o přiznání některých základních lidských práv. V květnu roku 1933 tedy začal další půst a pozastavil činnost občanské neposlušnosti. Díky dlouhotrvajícímu příměří bylo nakonec hnutí zastaveno docela. Ukončení neposlušnosti se však dotklo Džaváharlála Néhrúa.⁸⁸

Po přerušení slábnoucí kampaně neposlušnosti vyzval Mahátma občany, aby *satjágrahu* zastávali i nadále, ale v individuální podobě. Nepokládal za rozumné se jí vzdát ani při slabosti jejích stoupenců ani při posílení nepřítele. Předpokládal, že se

⁸⁴ FUSERO, Clemente. *Gándhí*. Bratislava: Obzor, 1990, s. 364-365

⁸⁵ STRNAD, Jaroslav., et al. *Dějiny Indie*. Praha: Lidové noviny, 2003, s. 809

⁸⁶ Jiné označení pro nedotknutelné.

⁸⁷ FILIPSKÝ, Jan. M. K. *Gándhí*. Praha: Horizont, 1989, s. 118-119

⁸⁸ PILÁT, Jan. *Džaváharlál Néhrú*. Praha: Svoboda, 1967, s. 68

Indové budou vzájemně motivovat a podporovat. O účinnosti individuálního konání vůbec nepochyboval. Hlásal, že nová Indie nevznikne, pokud bude mít britskou ústavu a nevěřil v možnost záchrany ze strany Británie. Byl spokojený s tím, jak se Indové drželi zásady nenásilí, ale obával se jeho výbuchu. Hodnotil historii západních zemí jako ukázkou toho, že násilí nikdy nemůže vést ke štěstí a míru, a proto nepřineslo západu žádné zlepšení. Hnutí neposlušnosti získávalo postupně další členy, kteří se přidali k programu Kongresu, do kterého spadalo např.: upevnění jednoty, vyrábění *khádí*, zavedení prohibice, bojkotování dováženého zboží včetně látek, zdokonalení domácí výroby a zemědělské produkce a usilování o zvýšení životní úrovně pracovníků zakládáním pracovních spolků. Kongres a dobrovolníci se zavázali pomoci chudým rodinám.⁸⁹

Vláda dostala strach z Mahátmovy smrti, a tak rozhodla o jeho propuštění. Gándhí pokojně dokončil hladovění a rozhodl se rozpustit svůj *ášram*. Poté se opět ocitl ve vězení a znovu reagoval vyhlášením hladovky. Když se již poněkolikáté dočkal svého propuštění, rozhodl se věnovat veškeré své síly jakési převýchově indických obyvatel. Samostatnost Indie pro něj znamenala nevyhnutelnou věc a chtěl ji chránit potlačováním nebezpečí, jež by ji mohlo ohrozit zevnitř. Pomyslnou štafetu v politickém působení předal Džaváharlálovi Néhrúovi.⁹⁰

Členové Kongresu i lidé mimo politickou scénu ztratili motivaci udržovat dále hnutí a přáli si návrat *svarádžistické* strany, účast ve volbách do zákonodárných orgánů a návrat k politickému boji vedenému prostřednictvím parlamentu. Gándhí tedy 7. dubna 1934 „osvobodil“ členy Kongresu od slibu udržovat individuální *satjágrahu* a označil se za posledního aktivně odporujícího člověka, který tak koná v zájmu docílení *svarádže*. Z pohledu Kongresu byla kampaň občanské neposlušnosti ukončena, čímž došlo k oprávnění činnosti jeho orgánů a organizací. Strana *svarádžistů* znovu získala možnost zasahovat do dění a kongresisté dosáhli úspěchu v listopadových volbách do ústředního zákonodárného shromáždění.⁹¹

Gándhího považovali za váženého vůdce Kongresu a těšil se autoritě. On však cítil, že se jeho cíle (*satjágraha*, ruční tkaní, a předení, odstranění nedotknutelnosti) nesesetkávají s plnou podporou a že se kongresisté souhlasně vyjadřují k jeho návrhům

⁸⁹ FUSERO, Clemente. *Gándhí*. Bratislava: Obzor, 1990, s. 367-369

⁹⁰ CLÉMENT, Catherine. *Gándhí, síla pravdy*. S. l.: Slovart, 1994, s. 88-89

⁹¹ FILIPSKÝ, Jan. *Indie*. Praha: Libri, 2008, s. 102-103

pouze z úcty k němu. Rozhodl se přerušit veškeré svazky s kongresovou stranou a 28. října 1934 vystoupení ze strany oznámil na výročním zasedání v Bombaji. Zde bylo sjednáno zavedení „Celoindického sdružení pro domácí průmysl“, do jehož čela se měl Gándhí postavit a usilovat o rozvoj řemeslných prací a materiální i morální pokrok venkova. Zdálo se, že Gándhí doopravdy nechce opustit politickou scénu, ale stáhnout se do ústraní na venkov, kde by mohl podněcovat občany k obnovení hnutí neposlušnosti. On popíral, že by něco podobného plánoval. Svou aktivitou na vesnicích chtěl nechat lidi dojít k prozření, že mohou být soběstační a že by neměli nečinně přihlížet nadvládě Britů. Kromě tkaní a předení ukázal lidem na venkově další činnosti, kterými by si mohli přivydělat peníze. Mezi tyto činnosti patřilo: chování krav pro mléko, chování včel, řezbářství a tepání kovů, podomácké vyrábění cukru, bot, ručního papíru a dalších užitečných věcí.⁹²

2. 7 Zákon o správě Indie

Dne 2. srpna 1935 parlament v Londýně schválil Zákon o správě Indie a dva dny poté jej přijal i britský panovník. Příprava zákona trvala sedm let. V březnu roku 1933 vláda vytvořila jeho první verzi, která měla formu Bílé knihy. Zákon projednával nejprve parlamentní výbor za účasti Indů a od prosince 1934 Dolní sněmovna.⁹³

Zákon učinil Indii federací a jednotlivé provincie získaly jistou samostatnost, zvolená zákonodárná shromáždění se proměnila v provinční vlády. Moc nad Indií však i nadále zůstala v rukou místokrále. V provinciích měli moc guvernéri, kteří byli oprávněni užívat právo veta při projednávání zákonů a nařizovat zákony bez souhlasu celého shromáždění.⁹⁴

Podle Néhrúa reforma nepřinesla Indii opravdovou moc, protože Britové mohli i nadále řídit veřejné záležitosti. Kongres nový zákon nepřijal a požadoval, aby byl nahrazen ústavou zaručující Indii politickou svobodu. Dále se rozhodl zúčastnit se roku 1937 voleb, které přinesly uspokojivé výsledky. Kongres získal tolik hlasů, že v osmi provinciích mohl utvořit vlastní vládu. Ta vznikla v Biháru, Centrálních provinciích, Bombaji, Spojených provinciích, Uríse, Madrásu, Severozápadní pohraniční provincii a v Ásámu. Vítězství strany, která se snažila zneškodnit britskou nadvládu, mnozí

⁹² FILIPSKÝ, Jan. *M. K. Gándhí*. Praha: Horizont, 1989, s. 122-124

⁹³ STRNAD, Jaroslav., et al. *Dějiny Indie*. Praha: Lidové noviny, 2003, s. 809

⁹⁴ PILÁT, Jan. *Mahátma Gándhí*. Praha: Orbis, 1963, s. 133-134

považovali za dobré znamení. Gándhí naléhal na Kongres, aby se co možná nejvíce zabýval vybudováním základny svarádže.⁹⁵

Provinční vlády tvořené zástupci kongresové strany neměly praktickou možnost změnit stávající řád. Nastolily však řadu vylepšení a pokroků. Političtí vězni mohli být puštěni na svobodu, organizace s pozastavenou činností opět začaly fungovat, došlo ke zrušení kaucí při vydávání novin, částečnému obnovení svobody tisku, zmírnění nebo zániku dluhů zemědělců, zvýšily se snahy v oblasti sociálních věcí a hygieny. Po volbách Gándhí obnovil styk s Kongresem, ale z formálního hlediska se stále držel v ústraní. Jeho předností bylo, že znal Indii nejlépe ze všech kongresistů. Projevoval se jako člověk, který vyniká uměním vést lidi k smysluplnému záměru. Byl obdařen mocí působit na lidi a získat si autoritu nejen ve své zemi. Jako člověk vynikal čistotou duše, jíž splňoval ideál dokonalého vůdce.⁹⁶

2. 8 Indie za druhé světové války

Gándhí se rozhodl prosazovat nenásilí i během druhé světové války. Radil i Čechům, aby se proti soupeři postavili beze zbraní. Válku proti Německu považoval za oprávněnou, jelikož měla zabránit vyvraždění židovské rasy, avšak rovněž prohlašoval, že ve válku nevěří. Podle něj měli lidé místo ní používat nenásilný odpor a spoléhat na svou vnitřní sílu, což by Němce donutilo respektovat lidskou důstojnost. Přál si, aby se lidstvo nedostalo do bodu sebezničení. Apeloval i na Brity, aby dovolili nepřátelům vzít si z jejich území vše, co chtějí. Myslel tím materiální statky, nikoliv duševní sílu britských obyvatel.⁹⁷

Na počátku září roku 1939 informoval místokrál Linlithgow veškeré obyvatelstvo včetně politických představitelů o zapojení Indie do války proti Německu. Kongres byl zprávou velice pobouřen, neboť neměl možnost se ke vstupu Indie do války vyjádřit. Do té doby se považoval za místokrálova rovnocenného partnera. Kongres se rozhodl Británii ve válce podpořit, avšak za určitých podmínek. Požádal Británii o zformulování válečných cílů a plánů a také o vyjádření k budoucnosti Indie.⁹⁸

⁹⁵ FILIPSKÝ, Jan. *M. K. Gándhí*. Praha: Horizont, 1989, s. 125-126

⁹⁶ PILÁT, Jan. *Mahátma Gándhí*. Praha: Orbis, 1963, s. 135-139

⁹⁷ LAPIERRE, Dominique, COLLINS, Larry. *O půlnoci přijde svoboda*. Praha: Mladá fronta, 1983, s. 59-60

⁹⁸ STRNAD, Jaroslav., et al. *Dějiny Indie*. Praha: Lidové noviny, 2003, s. 812-813

Indičtí vůdci se tedy setkali s místokrálem, aby se dozvěděli více informací o celé situaci. Lišily se ovšem jejich představy o spolupráci s Anglií. Gándhí trval na tom, že bude Britům nabídnuta pomoc beze zbraní a Džinnáh, vůdce muslimů, souhlasil s podáním pomocné ruky pouze v případě, že se zlepší životní situace vyznavačů islámu. Ostatní zástupci mladší generace v čele s Néhrúem požadovali na oplátku příslib osvobození od britské nadvlády.⁹⁹

Mahátma s postupem svých nástupců nesouhlasil, protože se nechtěl ani zapojit do války ani tlačit na Brity v pro ně tak nelehkém období. Když zjistil, že spolupracovníci nejsou jeho názorům nakloněni, chtěl přenechat veškerou zodpovědnost za svou zemi Néhrúovi. Vybral si ho jakožto svého nástupce, který měl Indy dále vést na cestě ke svobodě. Linlithgowa zaskočila útočností indických předáků a jejich nekompromisní požadavky. Po delší odmlce vyhlásil, že Británie vždy měla v úmyslu podpořit vytvoření státu v rámci dominia. Prozatím však navrhl dosadit co nejvyšší počet Indů do své výkonné rady. Členové Kongresu se shodli, že nabídku Britů nepřijmou a oznámili, že nehodlají podporovat imperialistickou podobu politiky. Dokonce odvolali své zástupce z vládních míst. Tento krok vyvolal nejvíce nadšení mezi muslimským obyvatelstvem. Džinnáh i přes Gándhího nesouhlas vyhlásil „den svobody“. Mahátma se obával, že se propast mezi Indií a Británií ještě více zvětší. Muslimská liga nabývala na síle a snažila se získat větší pravomoci.¹⁰⁰

Muslimové páchali mnoho útoků proti Gándhímu, protože ho pokládali za vyznavače jejich podrobení se hinduistické nadvládě. Zároveň se bouřili proti Kongresu, neboť pro ně představoval hrozbu v podobě vládce Indie. Když kongresové vlády podaly demisi, liga se radovala z vysvobození z útlaku a nespravedlnosti. Později muslimové požadovali, aby se při rozhodování o národních věcech přihlíželo k existenci dvou samostatných národů v Indii. Na ligovém zasedání v Láhauru bylo přijato vytvoření samostatných států v oblastech, kde převažovalo muslimské obyvatelstvo. Toto rozhodnutí položilo základ pro rozdělení Indie po skončení války.¹⁰¹

V březnu roku 1942 se Britové rozhodli vyslat do Indie zvláštní misi vedenou sirem Staffordem Crippsem, který patřil mezi členy válečného kabinetu. Oficiálním důvodem návštěvy měla být dohoda s Indií, avšak Churchillova vláda ve skutečnosti

⁹⁹ AKINYEMI, Rowena. *Gandhi*. Oxford: Oxford University Press, 2010, s. 53

¹⁰⁰FUSERO, Clemente. *Gándhí*. Bratislava: Obzor, 1990, s. 379-380

¹⁰¹ FILIPSKÝ, Jan. *M. K. Gándhí*. Praha: Horizont, 1989, s. 128-130

neměla zájem se s Indií dohodnout. Cripps přijel do Indie s nepřijatelnými návrhy a planými sliby.¹⁰² Nabízel rozšíření Výkonné rady britského místokrále dalšími indickými zástupci, ale správní systém měl v průběhu války zůstat stejný. Po skončení válečného stavu se mělo z Britské Indie stát dominium s názvem Indický svaz, jehož federativní ústava měla být přijata nově vybudovaným Ústavodárným shromážděním. Jednotlivé provincie náležející Britské Indii by dostaly možnost rozhodnout se, zda se chtějí k nové federaci připojit. Stejnou šanci britský návrh sliboval i indickým knížecím státům. Indové Crippsovu nabídku nepřijali, a tak se v polovině dubna vrátil bez úspěchu do Londýna.¹⁰³

Japonská vojska, kterým se podařilo obsadit území Barmy, se mezitím dostala až na hranice Britské Indie. Indové nebyli na útok vůbec připraveni, mezi obyvatelstvem se šířila panika a pocit bezmoci. Lidé se stavěli k nadvládě lhostejně. Nezáleželo jim na tom, zda se dostanou do rukou jiných vládců či zůstanou pod správou Británie. Gándhí dospěl k přesvědčení, že nebude možné překonat stávající situaci jinak než okamžitým zrušením koloniálního panství. Vyzval Brity, aby ihned opustili veškerá místa v Indii. Doufal, že se Japonci po odchodu Britů vzdají svých plánů na obsazení Indie. V případě trvající hrozby japonského útoku měla být přijata opatření na obranu proti jejich vpádu. Zde se Gándhí poprvé odchýlil od své zásady neodporování boji bojem a připustil použití síly proti válečné formě násilí. Jeho výzva k ukončení britské nadvlády byla veřejně schvalována pracovním výborem Kongresu na červencovém zasedání ve Vardze. Odchod kolonizátorů byl jedinou možností, jak nepropadnout stejnému osudu jako Barma.¹⁰⁴

Indové se odhodlali k novému tažení, jehož heslem bylo „Opusťte Indii“. Vyzývali Brity, aby neprodleně ukončili svou nadvládu. Gándhí se ke stávající situaci vyjádřil proslovem v Bombaji. „*Chci svobodu okamžitě,“ prohlásil, „ještě dnes v noci před úsvitem, je-li to možné. Nabízím vám jednu svatou formuli, mantru, velmi krátkou mantru: Jednat, nebo zemřít. Osvobodíme Indii, nebo zemřeme, ale nebudeme žít a dívat se, jak prodlužujeme naše otroctví.*“ Celá akce nedopadla podle Gándhího očekávání. Jeho i všechny činitele Kongresové strany Britové zatkli, což vyvolalo v

¹⁰² PILÁT, Jan. *Mahátma Gándhí*. Praha: Orbis, 1963, s. 144

¹⁰³ STRNAD, Jaroslav., et al. *Dějiny Indie*. Praha: Lidové noviny, 2003, s. 813-814

¹⁰⁴ FILIPSKÝ, Jan. *M. K. Gándhí*. Praha: Horizont, 1989, s. 135-136

Indii výbuch násilí, který však po necelých třech týdnech Britští předáci dokázali uklidnit.¹⁰⁵

Mahátmovo vězení v paláci v Jaravadě bylo pohodlnější než všechna předešlá, ale nevrátilo mu nic z pocitů štěstí či svobody. Místokrál obviňoval Gándhího, že nese odpovědnost za násilnosti, které se šířily po celé zemi. Vlna násilí však byla odpovědí na Gándhího zatčení. Indové zapalovali policejní stanice, ničili telegrafní sloupy a útočili na britské úředníky. Mahátma proto Linlithgowovi oponoval tím, že ne on sám nýbrž místokrál je vinen rozpoutáním nepokojů. Rozhodl se podstoupit další třítýdenní hladovku, aby vyvrátil veškerá obvinění. Místokrál se snažil přesvědčit Gándhího i lid, že několikátá hladovka je pouhým „politickým vydíráním“. Gándhí nakonec svolil, že bude během hladovky pít alespoň zředěnou ovocnou šťávu. Churchill očekával Gándhího skon, a tak rozhodl o jeho propuštění. Mahátma se však postupně zotavil a znovu se zapojil do boje za svou zem.¹⁰⁶

V říjnu roku 1943 byl na pozici místokrále dosazen velitel indické polní armády maršál lord Wavell. Gándhí odmítl pokračovat v kampani občanské neposlušnosti a přednesl novému místokráli návrh na vytvoření národní vlády, která by se zodpovídala ústřednímu zákonodárnému shromáždění. Jeho návrh však narazil na odmítnutí, a tak se pokusil dohodnout s vůdcem Muslimské ligy Muhammadem Alím Džinnáhem. Při debatě se opíral o soubor návrhů, ve kterých se předpokládala ligová podpora požadavku Kongresu o vyhlášení nezávislosti země. Po válce měly být vymezeny na SV a SZ země oblasti s většinou muslimů, kteří v plebiscitu rozhodnou, kde chtějí žít. Džinnáh však požadoval uznání muslimského státu dříve, než bude vymezen jeho rozsah.¹⁰⁷

2. 9 Poválečná Indie

Lord Wavell se snažil situaci uklidnit, a tak odjel do Londýna, kde se zdržel 10 týdnů. Při jednáních s vládou zdůrazňoval nutnost vyjít Indům vstříc z hlediska některých požadavků. Upozorňoval, že se Indie zmítá v hladu a bídě a nesouhlasí s prodlužováním starých policejních nařízení. Nezapomněl ani vyzdvihnout indickou pomoc za druhé světové války v boji proti Japonsku. Podařilo se mu od britské vlády získat pravomoc k

¹⁰⁵ LAPIERRE, Dominique, COLLINS, Larry. *O půlnoci přijde svoboda*. Praha: Mladá fronta, 1983, s. 61

¹⁰⁶ CLÉMENT, Catherine. *Gándhí, síla pravdy*. S. l.: Slovart, 1994, s. 96-98

¹⁰⁷ FILIPSKÝ, Jan. *Indie*. Praha: Libri, 2008, s. 107

reformě výkonné rady. Jejími členy měli být pouze Indové (kromě místokrále a hlavního velitele ozbrojených sil). Samotnému Wavellovi zůstalo právo jmenovat členy rady, ale musel počítat se jmény, která mu navrhnou různé politické strany. Také si mohl ponechat právo veta při rozhodnutích výkonné rady, ale to směl použít pouze v krajním případě.¹⁰⁸

Místokrál svolal další jednání o indické budoucnosti do Simly. Gándhí se rovněž debaty zúčastnil, ale přál si, aby veškeré starosti převzali jeho mladší spolupracovníci. Setkání v Simle nebylo příliš úspěšné a to zejména zásluhou Džinnáha, který odmítl přijmout muslimské členy Kongresu a požadoval pro Muslimskou Ligu úplnou kontrolu nad muslimskými hlasy. Vyzval všechny muslimy, aby pracovali pro Pákistán.¹⁰⁹

Po neúspěšné konferenci v britských volbách zvítězila Labouristická strana a nový premiér Clement Attlee vybral na pozici ministra pro Indii lorda Pethicka-Lawrence, který patřil ke Gándhího obdivovatelům. Britská vláda se konečně začala zabývat řešením konfliktu mezi Kongresem a Muslimskou ligou, jež by usnadnilo odchod Britů z Indie.¹¹⁰

Attleeho vláda přislíbila konání všeobecných voleb a brzké vytvoření ústavodárného sboru jakožto první kroky vedoucí k plné samosprávě. Výsledky voleb prokázaly, že si Národní kongres udržel nejvlivnější postavení. Podařilo se mu obsadit 57 míst z celkového počtu 102 míst. Druhou nejúspěšnější stranou se stala Muslimská liga s třiceti křesly. Attlee ohlásil v britském parlamentě 15. března roku 1946 veřejný závazek udělit Indii dominiální status a o devět dní později dorazila do Dillí britská mise v čele s lordem Petthickem-Lawrencem, sirem Staffordem Crippsem a lordem Albertem Alexanderem. Účelem návštěvy byla příprava budoucího konstitučního systému. Mezitím se zástupci Kongresu, Muslimské ligy a dalších stran dohodli na návrhu vytvoření dominia s názvem Indický svaz, federace dosavadních provincií a knížecích států Britské Indie. Svazová vláda měla řešit pouze záležitosti obrany, zahraničních věcí a komunikací. Provincie měly získat místní autonomii a předpokládalo se, že se rozdělí na základě náboženské příslušnosti do tří skupin: hinduistická oblast (sever, centrum a jih), muslimská oblast (SZ pohraničí, Paňdžáb, Sindh a Balúčistán) a rovněž muslimský severovýchod kontinentu (Ásám, Bengálsko).

¹⁰⁸ FUSERO, Clemente. *Gándhí*. Bratislava: Obzor, 1990, s. 398

¹⁰⁹ AKINYEMI, Rowena. *Gandhi*. Oxford: Oxford University Press, 2010, s. 58

¹¹⁰ STRNAD, Jaroslav., et al. *Dějiny Indie*. Praha: Lidové noviny, 2003, s. 815

Každá zóna i provincie měla získat svůj vlastní návrh ústavy. Později měli být do debat o podobě federální ústavy zapojeni i zástupci knížecích států.¹¹¹

Ústavodárné shromáždění mělo fungovat tak, že aby došlo ke schválení zákona, musel mít podporu absolutní většiny v hinduistické a muslimské kurii. Celý plán se však Kongresu zdál i přes Gándhího doporučení nevyhovující. Gándhího vztah s Kongresem se s blížící nezávislostí zhoršoval. Plán tedy nakonec padl, Muslimská liga vyhlásila svatou válku za zřízení Pákistánu a nechtěla ani místo v prozatímní vládě. Místokrál dal její sestavení na starost Néhrúovi. Muslimská liga se proti tomu vzbouřila a vyhlásila 16. srpna „Den přímé akce“, jehož výsledkem byly několikadenní boje mezi hindy a muslimy ve městě Kalkata. Při bojích zemřelo na pět tisíc lidí a trojnásobný počet osob utrpěl zranění. Gándhí se osobně vydal do oblasti Nojákhálí, která byla hindsko-muslimskými rozpory postižena nejvíce. Zde žilo osmdesát procent muslimů, z nichž někteří přepadali hindské vesnice, zapalovali obydlí, vraždili dobytek a kradli. Odhodlávali se však k ještě hrůznějším činům. Hindským obyvatelům uřezávali hlavy, které pak napichovali na kopí či stavěli do pyramid. Bezhlavá těla nechávali ve vypálených vesnicích nebo je pohazovali do rýžových polí. Ženy byly znásilňovány, a tak často raději řešily svou situaci sebevraždou. Muslimové hindy nutili zabít krávy a sníst je a také přijmout islám za svou víru. Policie situaci nijak neřešila.¹¹²

Mahátmu situace velmi znepokojila, a tak se rozhodl oblast navštívit. Až do události v Nojákhálí se indický venkov nikdy nenechal náboženskou nesnášenlivostí tak unést a Gándhí se obával nejhoršího, totiž záhuby celého národa. Měl v úmyslu přijít mezi obyvatele s poselstvím nenásilí a míru, přestože si vůbec nebyl jistý, zda bude v boji proti pogromům úspěšný. Jeho mysl by však nedosáhla klidného stavu, pokud by se o uklidnění situace alespoň nepokusil. Obviňoval sám sebe za nešťastné události a za to, že oblast opanovala zkáza, strach a zoufalství. Domníval se, že pokud by svým krajanům dokázal více vštípit nenásilí, nemuselo k vyvražďování vůbec dojít. Svou cestu započal 7. listopadu a každý den byl na nohou i 16 až 20 hodin. Jeho hlavními činnostmi byly osobní rozhovory, veřejná vystoupení a kázání, kdy promlouval hinduistům i muslimům do duší, aby zapomněli na náboženskou nenávist a zlobu a

¹¹¹ FILIPSKÝ, Jan. *M. K. Gándhí*. Praha: Horizont, 1989, s. 144-145

¹¹² PILÁT, Jan. *Mahátma Gándhí*. Praha: Orbis, 1963, s. 161-164

obnovili původní toleranci. Oblast opustil v březnu roku 1947 a jeho kroky zaměřily do sousedního Biháru.¹¹³

Zde odpovídala hinduistická většina na události v okrese Nojákháli masakrováním muslimů. Indie ještě ani nedosáhla samostatnosti a ukazovala, že není schopna fungovat jako jeden celek. Gándhí stál sice stranou politického dění a nikdo mu již příliš nenaslouchal, ale chtěl pomoci sjednotit svou zemi. Její rozdělení na dva národy považoval za rouhání. Opět se tedy vydal na dlouhou pouť mezi vesnicemi, přednášel a usiloval o smíření. Většinou se však setkával s urážkami a nesouhlasem.¹¹⁴

2. 10 Nezávislost

20. února roku 1947 premiér Attlee v britském parlamentu řekl, že nadvláda v Indii skončí nejdéle v červnu následujícího roku. V březnu nahradil Wavella ve funkci místokrále lord Mountbatten, který v Dillí jednal se zástupci všech indických politických skupin.¹¹⁵ Přizval k jednání i Gándhího, který přicestoval vlakem z Biháru. On i Džinnáh se poté setkali s Mountbattenem několikrát. Mahátma také rozmlouval s Néhrúem a ostatními členy Kongresu a snažil se jim vštípit myšlenku mírumilovného řešení pákistánské otázky. Navrhl také dosazení Džinnáha do funkce premiéra. S jeho nápadem ale nesouhlasil ani Mountbatten ani vůdci Kongresu. Odešel tedy zpět do Biháru, ale cestoval kvůli důležitým schůzkám do Dillí i do Kalkaty. Bengálsko mělo být rozděleno, čemuž se pokoušel ze všech sil zabránit.¹¹⁶

Gándhí byl jednoznačně proti jakémukoliv dělení Indie. Dokonce se rozmýšlel, zda by neměl v zájmu zachování jednotného státu rozpoutat hnutí občanské neposlušnosti. Jeho názor však nikdo nepodpořil, zejména kvůli stále narůstajícímu počtu srážek mezi muslimy a hinduisty, jež hrozily přerůst v občanskou válku. Obnovení souladu mezi oběma komunitami viděl jako poslední naději na záchranu Indie ve stávající podobě. Kongres však Gándhího návrhy na zlepšení situace nepřijal. I přes Mahátmovy protesty tedy přistoupil na Džinnáhovy požadavky a přistoupil na oddělení Pákistánu.¹¹⁷

¹¹³ FILIPSKÝ, Jan. M. K. *Gándhí*. Praha: Horizont, 1989, s. 148-149

¹¹⁴ CLÉMENT, Catherine. *Gándhí, síla pravdy*. S. l.: Sloart, 1994, s. 101

¹¹⁵ STRNAD, Jaroslav., et al. *Dějiny Indie*. Praha: Lidové noviny, 2003, s. 817

¹¹⁶ AKINYEMI, Rowena. *Gandhi*. Oxford: Oxford University Press, 2010, s. 62

¹¹⁷ FILIPSKÝ, Jan. M. K. *Gándhí*. Praha: Horizont, 1989, s. 152

V květnu vydala delegace britského kabinetu sídlící v Simle memorandum, ve kterém stálo, že v den vyhlášení nezávislosti Indie zaniknou indickým knížectvím práva plynoucí ze závazku ke koruně a práva, jichž se musela vzdát, budou navracena. Veškeré dohody mezi Británií a knížectvími tedy měly zaniknout a Británie se měla vzdát své suverenity vůči knížecím státům. Memorandum nestanovilo, jakým způsobem mají knížectví upravit své vztahy s indickou vládou, a tak mezi představiteli Kongresu, Ligy a knížecích států proběhla mnohá vyjednávání. Většina knížecích států nebyla dostatečně ekonomicky ani vojensky připravena na politickou nezávislost. Zástupci Kongresu ani Ligy s jejich separací za žádných podmínek nesouhlasili.¹¹⁸

Vytyčení hranic nových nástupnických států britské Indie určil „Radcliffův výrok“, který vytvořila hraniční komise za předsednictví sira Radcliffa. Výrok obsahoval mapy a doprovodné komentáře. Obě dominia s ním byla seznámena den po přijetí nezávislosti. Hranice však byla vytvořena uměle, a tak došlo k přerušení životně důležitých komunikací mezi Indií a Pákistánem, odříznutí center průmyslu od surovin a pěstitelské oblasti od míst, která představovala největší odbytiště. Obyvatele původní Indie nová hranice donutila k migraci v obou směrech. Důvodem stěhování byly především náboženské důvody, které způsobily při přemísťování vlnu nábožensky motivovaného násilí, které se rozšířilo až do vnitrozemí. Rozdělení Indie si v konečném důsledku vyžádalo nejméně půl milionu lidských obětí.¹¹⁹

Později vydaný Mountbattenův plán znamenal konec knížecích vyhlídek na nezávislost. Vzhledem k tomu, že Velká Británie po rozpuštění své kolonie v Indii přiznala politickou subjektivitu jen Indii a Pákistánu, zástupci knížectví museli jednat. V rámci prozatímní vlády bylo zřízeno ministerstvo pro knížecí státy, které vedli dva ministři: Patél z Kongresu a Ništar za Ligu. Výkonným tajemníkem ministerstva se stal úředník koloniální správy Ménan. Kromě tří knížat později všechna ostatní podepsala akty o přistoupení k jednomu ze samostatných dominií.¹²⁰

V srpnu roku 1947 se sešli představitelé všech politických stran, aby vyhlásili nezávislost. Gándhí mezi nimi ovšem chyběl. Pokoušel se ukončit přestřelky, které vypukly mezi Indií a Pákistánem. Jednalo se především o náboženské nepokoje mezi muslimy a hindy. Místem svého působení zvolil Kalkatu, kde mu nabídl přístřeší

¹¹⁸ STRNAD, Jaroslav., et al. *Dějiny Indie*. Praha: Lidové noviny, 2003, s. 822

¹¹⁹ FILIPSKÝ, Jan. *Indie*. Praha: Libri, 2008, s. 111

¹²⁰ STRNAD, Jaroslav., et al. *Dějiny Indie*. Praha: Lidové noviny, 2003, s. 822

muslimský dělník. Jedné noci na dům zaútočila skupina mladistvých a Gándhímu způsobila poranění hlavy. Situaci zachránila přivolaná policie. Mahátma se však s krutými událostmi nechtěl smířit, a proto vyhlásil hladovku proti rozmáhajícím se zvěrstvům. Tímto krokem se mu podařilo vyburcovat veřejné státní činitele i vůdce znepřátelených náboženských skupin. Kalkata nechtěla být místem skonu tak významné osobnosti, a tak zástupci města Gándhího prosili, aby hladovění ukončil. Mahátma souhlasil, ale museli mu slíbit, že tajně ukrývané zbraně občané odnesou na policii a že mu dají písemný závazek o udržení míru. V Kalkatě a Bengálsku tedy zavládl pokoj.¹²¹

Z Kalkaty Gándhí zamířil do Dillí, aby mohl pokračovat v cestě do západního Paňdžábu, kde krveprolití ještě neustala. Na shromáždění konaném v lednu 1948 oznámil, že se bude postit do doby, než mezi muslimy a hindy dojde ke smíru. Řekl, že lidé nemají jeho půst chápat jako jakýkoliv nátlak, ale že si radši zvolí smrt, než aby se díval, jak Indie trpí bratrovražednou válkou. Také ho znepokojovaly stížnosti na upadající morálku politiků. Pár dní po začátku hladovky se Mahátmův zdravotní stav zhoršil a lidé se začali obávat nejhoršího. Davy na ulicích se dovolávaly jeho záchrany. Néhrú vyzval obě náboženské obce k uzavření míru a indická vláda se usnesla, že dojde k rozdělení státního pokladu. Pákistán dostal 550 milionů rupií.¹²²

Později předáci náboženských organizací v Dillí přijali závazek, že bude všem obyvatelům nezávisle na jejich víře zaručena volnost pohybu, osobní bezpečnost a možnost vrátit se k původnímu povolání. Gándhího tužba se naplnila, v hlavním městě zavládla vlna náboženské tolerance a příslib potlačení jakýchkoliv dalších násilných projevů. Úspěch v Dillí Gándhího povzbudil k další aktivitě. Chystal se osobně navštívit Pákistán a vnést i do něj mír, toleranci a přátelství. Chtěl nahradit jednotu politickou jednotou duchovní a dosáhnout spolupráce mezi rozdělenými dominii. Bohužel se mu nepodařilo si tento sen splnit, kvůli jednomu z náboženských fanatiků, v jejichž očích Gándhí stranil vyznavačům islámu. Rozhodli se, že by si Mahátma zasloužil zemřít. Jedním z atentátníků byl Náthurám Vinájak Gódsé, který všechny zhrzené věřící pomstil.¹²³

Stalo se tak 30. ledna roku 1948, když Gándhí pořádal pobožnost v Dillí. Potěšen zprávou, že se tolerance mezi muslimy a hinduisty narůstá, chystal se na svůj

¹²¹ FUSERO, Clemente. *Gándhí*. Bratislava: Obzor, 1990, s. 416-417

¹²² FREI, Bruno. *Štafeta*. 1. vyd. Praha: Svobodné slovo, 1961, s. 183-184

¹²³ FILIPSKÝ, Jan. *M. K. Gándhí*. Praha: Horizont, 1989, s. 157-158

projev. Mezi masou věřících, kteří se na Mahátmu přišli podívat, byl i Gódsé a stejně jako ostatní se Gándhímu poklonil. Nikdo netušil, že ve své kapse ukrývá zbraň. V momentě, kdy Gándhí sepal ruce a požehnal davu, vrah vyrazil a třemi ranami z pistole Gándhího zasáhl. Se slovy „Hey Rama!“ (tzn. „Ó Bože!“) se Mahátma skácel k zemi. Jeho tep byl ještě chvíli znatelný, ale než přišli lékaři, „Velký duch“ skončil.¹²⁴

Gándhího pohřební průvod se skládal z více než milionu lidí. Jeho tělo nechali pozůstatí shořet na hranici na břehu řeky Jamuny. O čtrnáct dní později byl popel vhozen do soutoku tří řek u Illáhábádu, kam se přišly naposledy rozloučit čtyři miliony lidí. Nehrú slavnostně slíbil, že bude Indie nadále věrná Mahátmovým myšlenkám jednoty a náboženské tolerance.¹²⁵

Soud, který měl potrestat Gándhího vraha, se konal v Dillí. Gódsé řekl, že nese vinu pouze on sám a vysvětlil, co ho donutilo k hrozivému činu. Doslova řekl: „*Krev zavražděných hindů volala po odplatě. Viděl jsem budoucnost hidského národa temnou a zasvěcenou smrti. Zvenčí hrozil islám, zevnitř napomáhal Gándhí nepříteli. Musel jsem jednat. Nelituji toho.*“ Nakonec byli Gódsé a jeho spolupracovník Náráin Ápte odsouzeni ke smrti oběšením a dalších pět lidí k doživotnímu vězení.¹²⁶

2. 11 Zhodnocení

Mahátmův boj v Indii často doprovázely vítězné okamžiky. Už jeho první akce v Čamparánu sklídila úspěch. Podařilo se mu vyburcovat rolníky ke spolupráci a sjednocení. Už v té době věděl, že to jsou klíčové podmínky pro vítězství. Pod jeho vedením se rolníci postavili svým nadřízeným, kteří nakonec nápor nevydrželi a podřízeným zvýšili mzdy. Zde se rozvíjela Gándhího snaha zlepšit životní podmínky chudších vrstev. Také se ukázalo, že „strategie“ hladovění dokáže přesvědčit lidi k ústupkům.

Proto se k ní uchýlil hned několikrát. Většinou končila pro Mahátmu dobře, jelikož si ho lidé vážili a nechtěli ho nechat zemřít. Pouze částečný úspěch zaznamenal při svém hladovění za „nedotknutelné“, protože ortodoxní hinduisté úplnou rovnoprávnost všech kast uznat nedokázali. Plně se hladovka osvědčila při

¹²⁴ SCHRAFF, Anne. *Mahatma Gandhi: the life and legacy of Mahatma Gandhi*. Irvine, Calif.: Saddleback Educational Pub, 2008. Zdroj: <http://lib.freescienceengineering.org/view.php?id=262564>, s. 58-59

¹²⁵ PILÁT, Jan. *Mahátma Gándhí*. Praha: Orbis, 1963, s. 170

¹²⁶ FREI, Bruno. *Štafeta*. 1. vyd. Praha: Svobodné slovo, 1961, s. 180, 192

náboženských nepokojích mezi hindy a muslimy. Na její ukončení Gándhí přistoupil až po příslibu vzájemné tolerance.

Za Mahátmova působení však došlo i k několika drastickým událostem, při kterých přišlo o život velké množství indických obyvatel. Jedním z nich bylo vyvražďování v Armitsaru vedené generálem Dyerem. Gándhího myšlenka nenásilí zde utrpěla těžkou porážku. Na celou situaci lze nahlížet dvěma způsoby. Pokud by se lidé nezačali na Mahátmův popud bouřit, nemuselo k masakru vůbec dojít. Na druhou stranu by však bez nepokojů Britové mohli mít dojem, že je Indie se svým postavením v rámci impéria spokojená. Krveprolití navíc Gándhího přivedlo do Kongresu, který jeho příchodem značně posílil a stanovil si svůj hlavní cíl: *svarádž*.

Podobně lze hodnotit také události v Čaurí Čauře, kde se demonstranti dopustili zvěrstev na policistech. Gándhí sám po incidentu usoudil, že Indové nejsou na nenásilí připraveni a hnutí ukončil.

I solná *satjágraha* na jednu stranu znamenala pokrok, ale za cenu velmi vysokou. Indie mohla sestavit vlastní vládu a političtí vězni byli propuštěni. Občanská neposlušnost se rychle šířila a získávala čím dál více členů, ale s navyšováním počtu stoupenců rostla i policejní brutalita.

Velkým přínosem Mahátmových kroků je bezesporu snaha pozvednout ekonomickou úroveň indických lidí. Často vysvětloval chudšímu obyvatelstvu, jakými pracemi si mohou přivydělat peníze. Také bojkot cizího dovozu byl přínosem, protože např. vlastní výroba *khádí* ukázala Indům, že nemusí být závislí na oblečení z Británie. Kromě ekonomiky se zabýval i sociálními problémy. Zastával se příslušníků nejnižší kasty a napomáhal ženám bojovat za jejich práva.

Přestože byl Gándhího vstup do Kongresu od počátku velkým přínosem a většina členů patřila mezi jeho zastánce a následníky, během Gándhího „politické kariéry“ se situace proměnila. Gándhího představy se velmi často s vizemi Kongresu rozcházely. Různily se především jejich názory na nezávislost a na válku. Gándhí byl ochoten přistoupit na dominiální status, kdežto Kongres trval na úplné nezávislosti. I ve válečném konfliktu Mahátma prosazoval boj beze zbraní, zatímco Kongres se přikláněl k použití násilí. Gándhí neprosadil ani jednotnou podobu Indie. Pákistán získal povolení oddělit se.

Třebaže byl Gándhí nepochybně velmi silnou osobností, přílišná důvěřivost ho provázela po celý život. Zkušenosti s planými sliby, které v Jižní Africe získal, ho nepoučily. Jeho naivitu lze doložit na několika příkladech. Gándhí po první světové válce zastával názor, že je vhodné být k Británii loajální. Brzy však přišlo zklamání v podobě Rowlattova zákona, který zhatil veškeré naděje na nezávislost Indie. Později se Mahátma znovu přesvědčil o tom, že Británie nemá zájem situaci nijak řešit. Dohodl se s lordem Irwinem na schválení některých svých požadavků, ale vláda zhodnotila celou věc jinak. Dohodu vůbec nebrala v potaz. V případě názoru na Německo za II. světové války naivita přechází v utopii. Za utopickou myšlenku lze považovat jeho stanovisko, že pokud ostatní budou proti Německu bojovat beze zbraní, Němci tím pádem budou respektovat lidskou důstojnost.

Velmi zarážející je fakt, že Gándhího život zhasl zásluhou jednoho z těch, za které Mahátma bojoval. Zásluhou Inda – hinduisty, který nabyl mylného dojmu, že Mahátma prosazuje zájmy muslimů. On však pouze toužil po sjednocení celé Indie, bez ohledu na kasty a náboženskou příslušnost.

3. Mahátma Gándhí pohledem kritiků

Je zřejmé, že Gándhí není jednou z nejkontroverznějších postav v lidských dějinách. Většina lidí ho spíše obdivuje, a to kvůli jeho vnitřní síle a odhodlání pustit se do boje, i když se zdál být předem prohraný. Přesto i s jeho jménem se pojí nejrůznější výtky a negativní ohlasy. Třetí kapitola uvádí nejen příklady Gándhího odpůrců, ale také seznamuje s kritikou vyslovenou Gándhího spolupracovníky, pro které byla Mahátmova rozhodnutí mnohokrát zcela nepochopitelná.

3. 1 Winston Churchill

Winston Churchill veřejně vystupoval jako odpůrce jakýchkoliv změn statutu Indie. Proto se stavěl proti všem indickým pokusům o nezávislost a proti lidem, kteří o svobodu usilovali nejvíce a nejviditelněji. Nejhorším protivníkem se mu stal právě Gándhí. Nebyly to pouze politické názory, ale zejména odlišné osobnosti, co dělalo z obou mužů nepřátele.

Gándhího vedení solné *satjagrahy* proti zákonům Británie přesvědčilo místokrále natolik, že byl ochoten s ním jednat. S otevřeným rozhovorem mezi Gándhím a lordem Irwinem Churchill nesouhlasil, protože předpokládal, že s Gándhím jakožto představitelem hnutí za nezávislost nebude možné se dohodnout. Místokrálovův ústupek považoval za ztrátu moci Britů v Indii, protože by Indové mohli nabýt dojmu, že jsou Britové slabí a bojí se. Gándhí podle něj pouze využil přílišnou smířlivost lorda Irwina.¹²⁷ Pobuřovalo ho, že britský místokrál pro Indii s člověkem jako je Gándhí jedná jako rovný s rovným. Churchill neváhal použít ani urážky a o Mahátmovi prohlásil, že je „podvratný právník“ či „polonahý fakír“.¹²⁸

Gándhí si zvolil prostotu jako svou životní cestu. Když ho tedy do Británie pozvali kvůli jednáním, neviděl žádný důvod, proč by se měl obléknout jinak, než je zvyklý a než je zvyklá většina obyvatel jeho domovské země.

Churchill se považoval za demokrata, ale za žádnou cenu nechtěl garantovat Indii svobodu. V mnoha ohledech tedy Gándhí představuje demokracii daleko více než

¹²⁷ GUHA, Ramachandra. Churchill and Gandhi. In: *The Hindu* [online]. 2005 [cit. 2014-04-01]. Dostupné z: <http://www.hindu.com/mag/2005/06/19/stories/2005061900060300.htm>

¹²⁸ PILÁT, Jan. *Džaváharlál Néhrú*. Praha: Svoboda, 1967, s. 63-64

Churchill, jelikož věřil v sebeurčení lidí a v rovnost veškerého lidstva.¹²⁹ Britský vůdce pevně věřil v to, že Gándhismus jako takový bude nakonec rozmetán. Nepolevil ve svých názorech ani později, když byl zvolen předsedou vlády, jejíž labourističtí členové cítili oprávněnost Gándhího postojů. V průběhu druhé světové války se snažil zhatit veškeré kroky směřující k osamostatnění Indie, a když Gándhí roku 1943 držel hladovku, počítal s jeho smrtí. V článku z roku 2002 publikovaném v „*New Statesman*“ nazývá jeho autor A. A. Gill Churchilla jedním z nejhorších stoupenců impéria a rasistu ve vztahu ke Gándhímu.¹³⁰

Spisovatel Arthur Herman vysvětluje, proč došlo mezi Gándhím a Churchilllem ke konfliktu. Podle něj je jasné, že Britové si nemohli dovolit dát Indům vše, co požadovali a to, co jim byli ochotni dát, Indové naopak nechtěli. Také zastává názor, že vinu nesou oba muži stejně. Churchill měl Indii nabídnout poválečnou nezávislost už v roce 1940, ne o dva roky později. Indie mohla dříve začít budovat vhodné podmínky ať už pro své sjednocení nebo pro nenásilné oddělení Pákistánu. Herman se domnívá, že Gándhí kvůli nedosažitelnému ideálu zničil šanci na pokojné nastolení svobody své země. Jeho kampaně občanské neposlušnosti podnítily pohrdání občanským řádem a bezhlavé a bojovné nálady indických občanů.¹³¹

Je nutné dodat, že na jednu věc měli oba muži stejný názor. Oba nesouhlasili s rozdělením Indie, i když každý z jiného důvodu. Pro Mahátmu by rozdělení znamenalo konec jeho snahy o sjednocení, po kterém velmi toužil a za které bojoval. Churchill se obával „rozdrobení“ Indie, které by znamenalo ostudu pro britské impérium.¹³²

3. 2 Džaváharlál Néhrú

Když Néhrú na kongresovém sjezdu v Bánkípuru poprvé uslyšel o Gándhím a jeho činech v jižní Africe, nezanechalo to v něm příliš velký dojem. Gándhí byl totiž vykreslen spíše jako reformátor v oblasti náboženství než vůdce ve sféře politiky.¹³³ Zástupcům mladší generace se tedy nejprve zdál být vzdálený, ale po úspěchu v

¹²⁹ KAMAT, Vikas. Churchill and Gandhi. In: *Kamat's Potpourri: The History, Mystery, and Diversity of India* [online]. 1996-2014 [cit. 2014-04-01]. Dostupné z: <http://www.kamat.com/mmgandhi/churchill.htm>

¹³⁰ GUHA, Ramachandra. Churchill and Gandhi. In: *The Hindu* [online]. 2005 [cit. 2014-04-01]. Dostupné z: <http://www.hindu.com/mag/2005/06/19/stories/2005061900060300.htm>

¹³¹ FALCOFF, Mark. Gandhi and Churchill by Arthur Herman. In: *Commentary Magazine* [online]. 2008 [cit. 2014-04-01]. Dostupné z: <http://www.commentarymagazine.com/article/gandhi-and-churchill-by-arthur-herman/>

¹³² PILÁT, Jan. *Džaváharlál Néhrú*. Praha: Svoboda, 1967, 224 s. Portréty, sv. č. 22.

¹³³ PILÁT, Jan. *Džaváharlál Néhrú*. Praha: Svoboda, 1967, s. 17-18

Čamparánu se jejich názor změnil. Předpokládali, že jeho metody budou stejně úspěšné i v Indii.¹³⁴

Néhrú viděl Gándhího svět jako náboženský, prostý a bez technických vymožeností. Jeho vlastní svět byl opačný: světský, socialistický a využívající technologie. Néhrú zdůrazňoval, že oblasti jako politika, ekonomika a sociální věci by se měly řídit sekulárními hodnotami, a že by do nich náboženství nemělo vůbec zasahovat. Gándhí naopak považoval za svůj životní smysl hledání pravdy, přesněji hledání za pomoci náboženství prolínajícího se do všech sfér života.¹³⁵

Gándhí velmi kladl důraz na náboženskou stránku hnutí, což se Néhrúovi přičilo. Nárůst náboženského prvku v indické politice ho až znepokojoval, protože dle jeho názoru často způsoboval proměnu a zastření lidského myšlení. Zklamalo ho Gándhího časté zmiňování *Rámrádže* (tj. říše Rámovea) jakožto zlatého věku, ke kterému se Indové znovu navrátí. Néhrú se snažil utěšovat myšlenkou, že Gándhí tak mluvil proto, aby zapůsobil na co největší počet lidí. Néhrú si často pokládal otázku, zda je Gándhího jednání účinné i z politického hlediska. Připadalo mu, že lidé pouze zbožně hleděli na Mahátmu a čekali, že se mu zázrakem podaří dosáhnout nezávislosti. Sami však byli pasivní, jelikož je Gándhí k myšlení nepovzbuzoval.¹³⁶

Néhrú rovněž zpochybňoval Mahátmovo horlivé nasazení při některých činnostech, které osobně považoval za zbytečné. Příkladem je tvorba *khádí*. Také prohlásil, že boj za vlastní národ je sice životadárný, ale omezující, protože pohlcuje příliš mnoho energie a času. Člověk tím pádem nemá prostor věnovat se jiným činnostem.

Podobně jako Herman Néhrú podotkl, že odpírání spolupráce sice posilovalo ty, kteří jej podporovali, ale zároveň vytvářelo dusné ovzduší. Podle něj má každé revoluční hnutí vždy dvojí účinek: na jedné straně napomáhá růstu osobností z podpůrné masy a na druhé straně drtí osoby, které se s povstáním rozcházejí. Kromě

¹³⁴ NÉHRÚ, Džaváharlál. *Vlastní životopis*. 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, s. 36

¹³⁵ COWARD, Harold G. *Indian critiques of Gandhi*. Albany, c2003, vii, s. 19. Zdroj: <http://lib.freescienceengineering.org/view.php?id=563090>

¹³⁶ NÉHRÚ, Džaváharlál. *Vlastní životopis*. 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, s. 66-67, 321

nespolupráce se Néhrú pozastavil také nad některými faktory, které s sebou nesl nenásilný odpor.¹³⁷

Pro Gándhího znamenala *satjágraha* náboženskou záležitost. Pro Néhrúa a další členy Kongresu však představovala politickou strategii. Pokud bylo možné použít *satjágrahu* pouze v případě, že by každý Ind byl pod neustálou kontrolou, nemohla nikdy plně fungovat.¹³⁸ Ve svém životopise Néhrú vyjádřil pochybnosti o metodě nenásilí po události ve vesnici Čauri Čaura. Agresivní chování zdejších obyvatel označil za nevyhnutelné a filosofií nenásilného boje za ne zcela správnou. Podle něj bylo nemožné zaručit, že při další provokaci ze strany policie se Indové zdrží dalších projevů násilí. Obával se, že podobné incidenty by v budoucnosti opět mohly zdržet postup celého hnutí. Gándhí jeho pochyby nevyvrátil, jelikož nechtěl navrhnout dlouhodobější program.¹³⁹

Néhrúův přístup byl spíše racionální, zatímco Mahátma spoléhal především na svou intuici. Proto se jeho cíle často zdály nejasné. Néhrú nemohl pochopit, že se Gándhí nezamýšlel nad budoucností a neměl jasný plán, kterým by mohl docílit svarádže. Néhrú věřil, že socialismus dokáže zvýšit životní standard lidí, což bylo jedním z jeho cílů. Gándhí se naopak přidal k nejchudším, protože přepych pokládal za zbytečný.¹⁴⁰

Džaváharlál ve svém životopise uvádí: „*Velmi často se stávalo, že jeho návrhy se našemu výboru zdály nezvyklé a že je neschválil. Avšak téměř vždy nás tak dlouho přesvědčoval, až jsme je přijali, a pozdější události ukázaly, jak moudré byly jeho rady.*“¹⁴¹ Oba muži se však později v názorech na Kongres zcela rozešli. Gándhí se stal terčem kritiky například kvůli svému zásahu do pravidel členství Kongresu. Členem mohl být každý, kdo souhlasil s prvním článkem stanov Kongresu a kdo zaplatil určité množství peněz. Gándhí navrhoval přijmout toho, kdo místo peněz přinese určité množství vlastnoručně upředené příze. Tento krok Néhrúa rozčílil, jelikož v něm viděl násilný zásah do stanov Kongresu, které se dlouhou dobu udržovaly v platnosti. Néhrú

¹³⁷ NÉHRÚ, Džaváharlál. *Vlastní životopis*. 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, s. 31, 64

¹³⁸ COWARD, Harold G. *Indian critiques of Gandhi*. Albany, c2003, vii, s. 27. Zdroj: <http://lib.freescienceengineering.org/view.php?id=563090>

¹³⁹ NÉHRÚ, Džaváharlál. *Vlastní životopis*. 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, s. 111

¹⁴⁰ COWARD, Harold G. *Indian critiques of Gandhi*. Albany, c2003, vii, s. 35. Zdroj: <http://lib.freescienceengineering.org/view.php?id=563090>

¹⁴¹ NÉHRÚ, Džaváharlál. *Vlastní životopis*. 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, s. 43

se nikdy nedozvěděl, proč Gándhí na členství podmíněném předem tolik trval, ale domníval se, že si jím Mahátma potřeboval zajistit v Kongresu přítomnost pouze těch, kdo věřili v jeho program.

Neshodli se ani na existenci Kongresu po odpojení od Británie. Zatímco Néhrú předpokládal, že Kongres zanikne, Gándhí věřil v trvání jeho činnosti. Jeho členové by však nesměli přijmout placené místo v úředním aparátu.¹⁴²

Néhrú nesouhlasil ani s Gándhího hladověním, doslova se mu zdálo odporné. Kdyby se ho Mahátma zeptal na radu, určitě by se mu snažil hladovky rozmluvit. Přesto se od něj neodvrátil a dokonce mu při jedné z nich poslal dopis s vyjádřením podpory. I přes rozdílnost jejich světů se snažili být k sobě tak shovívaví, jak jen to bylo možné.¹⁴³

3.3 Bhímrao Rámdží Ambédkar

Dr. Ambédkar, odborník na politické vědy a ekonomii, se do značné míry zabýval kastovním systémem v Indii. První z jeho článků, který se objevil v tisku, nesl název „Kasty v Indii – Mechanismus, Původ a Rozvoj“. Této problematice se rozhodl věnovat, protože chápal kastovní systém jako bariéru. Jeho dopady pocíťoval na vlastní kůži, jelikož rodina, do které se narodil, patřila do vrstvy „nedotknutelných“.¹⁴⁴

Ambédkar se rozcházel s Gándhím právě v názorech na problém „nedotknutelných“. Sám usiloval o to, aby si „nedotknutelní“ byli schopni řešit své záležitosti sami. Gándhí ale za žádnou cenu nechtěl, aby se oddělili od hindů, protože by to pro ně bylo zničující. Hlavní problém vyvstal při řešení situace „nedotknutelných“ po osvobození Indie. První konference u kulatého stolu se Gándhí nezúčastnil a Ambédkerovi se podařilo prosadit samostatné volební kurie pro „nedotknutelné“. Na druhé konferenci konané roku 1931 se proti jeho nápadu postavil Gándhí a s ním celý Kongres. Pro Gándhího nemělo samostatné zastoupení „nedotknutelných“ velký význam. Celý problém podle něj bylo potřeba řešit vymýcením jejich sociálního a

¹⁴² NÉHRÚ, Džaváharlál. *Vlastní životopis*. 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, s. 113, 216

¹⁴³ COWARD, Harold G. *Indian critiques of Gandhi*. Albany, c2003, vii, s. 24. Zdroj: <http://lib.freescienceengineering.org/view.php?id=563090>

¹⁴⁴ Baba Saheb: Dr. Bhimrao Ambedkar. In: *Ambedkar Foundation* [online]. [cit. 2014-04-02]. Dostupné z: <http://www.ambedkarfoundation.nic.in/html/main.htm>

náboženského pronásledování. Speciální kurie by přinesla pouze znásobení násilí páchané hinduistickou většinou.¹⁴⁵

Britská vláda nakonec právo odděleného zastoupení *haridžanům* udělila, čímž dala za pravdu Ambédkerovi. Gándhí započal protestní hladovku a Ambédker ji nazval politickým vydíráním.¹⁴⁶

Ambédkar pocházel z řad „nedotknutelných“, a tak pro něj jiná možnost, než zasvětit svůj život boji za zrovnoprávnění svých lidí, neexistovala. I Gándhího cílem bylo vymýcení opovržení, kterému museli *haridžané* čelit. Oba tedy v podstatě usilovali o to samé, ale každý jinou cestou.

3. 4 Další kritici

Gándhí byl a je kritizován z různých hledisek jak svými současníky, tak lidmi z dnešní doby. Kromě Néhrúa, Churchilla a Ambédkara jej výtkami zasypali i vyznavači rozličných ortodoxních postojů.

Marxista Rajani Palme Dutt spatřoval v Gándhího činech snahu zachovat v Indii zájmy buržoazie. Gándhismus pojal právě z pohledu marxismu a řekl, že jeho metody nejsou tak altruistické, jak by se mohlo zdát. Viděl v nich spíše prostředek na ochranu privilegií indických vlastníků půdy a buržoazie, kteří museli čelit nátlaku prostých lidí. V tomto pojetí bylo nenásilí chápáno jako nástroj k potlačení nátlaku. Kriticky se vyjádřil i k postoji, který Gándhí a Kongres zaujali po vydání Rowlattova zákona. Gándhí dle něj měl naplánovat program nenásilí a nespolupráce, aby se rozrušené masy neobrátily proti němu, Kongresu a buržoazii. I za zrušením hnutí nespolupráce měla stát obava z ohrožení zájmů buržoazie.¹⁴⁷

Představitelé Hindu Mahasabha a jejich vůdce Savarkar se rovněž stavěli negativně k některým Mahátmovým rozhodnutím. On chtěl podpořit Británii ve válce, jelikož podporu považoval za výraz loajality. Hinduisté však odmítali přijmout fakt, že by měli být Britům cokoliv dlužní, a tak se ohrazovali proti zapojení do války na jejich straně.

¹⁴⁵ COWARD, Harold G. *Indian critiques of Gandhi*. Albany, c2003, vii, s. 48-50. Zdroj: <http://lib.freescienceengineering.org/view.php?id=563090>

¹⁴⁶ PILÁT, Jan. *Mahátma Gándhí*. Praha: Orbis, 1963, s. 94-95

¹⁴⁷ PLOTKIN, Michael F. Resistance to the Soul: Gandhi and His Critics. In: *Mahatma Gandhi's writings, philosophy, audio, video & photography* [online]. 2002 [cit. 2014-04-02]. Dostupné z: <http://www.mkgandhi.org/articles/soul.htm>

Ohniskem dalšího střetu bylo náboženství. Mahtátma tvrdil, že není potřeba odvracet lidi od jejich víry, protože všechna náboženství nesou stejné poselství. Cílem hnutí Hindu Masabha bylo vytvoření státu, v němž by hinduismus ovládal náboženství i politiku. V takovém státě by jiná náboženství neměla žádné místo.¹⁴⁸

Svou kritikou přispěl také muslim K. Sarwan Hasan. Prohlásil, že Gándhího upřednostňování hinduistických příslušníků způsobilo odcizení muslimů. Podle něj Gándhí nechápal a nedokázal uspokojit jejich potřeby. Mahátmův postup ke svobodě se mu zdál příliš zdoluhavý a založený na hinduistických pravidlech. K této myšlence ho nejspíše inspiroval Džinnáh, který věřil, že pro dosažení nezávislosti je nutné jednat rychle. Hasan nepochybuje o tom, že Gándhí mohl udělat víc pro to, aby se obě náboženská hnutí usmířila. On ale pouze zbytečně chlácholil muslimy, místo aby za nimi přišel s konkrétní nabídkou.¹⁴⁹

3. 5 Zhodnocení

I když Gándhí není diskutovaný do tak velké míry jako jiní političtí aktivisté, v některých lidech dokázal vzbudit pochybnosti a potřebu proti jeho stanoviskům protestovat. Mezi jeho kritiky patří hinduisté i muslimové, kapitalisté i marxisté.

Každý z výše zmíněných mužů zastával určité vlastní stanovisko, které pokládal za stěžejní a platné, a vyložil si Mahátmovo jednání po svém. Z jejich pohledu je tedy kritika oprávněná. Nikdo však nemůže Gándhímu upřít, že svou vlast a její obyvatele nade vše miloval. Dokonce více, než svůj vlastní život. Je nepochybné, že svými jakkoliv nepochopitelnými činy dopomohl Indii získat status samostatnosti.

Dnešní Indie se však celkově vzdaluje od některých principů gándhismu. Ekonomické reformy způsobily příklon země ke konzumerismu, který je důvodem zhoršování propasti mezi střední vrstvou a chudými.¹⁵⁰

¹⁴⁸ COWARD, Harold G. *Indian critiques of Gandhi*. Albany, c2003, vii, s. 148-149

¹⁴⁹ PLOTKIN, Michael F. Resistance to the Soul: Gandhi and His Critics. In: *Mahatma Gandhi's writings, philosophy, audio, video & photography* [online]. 2002 [cit. 2014-04-02]. Dostupné z: <http://www.mkgandhi.org/articles/soul.htm>

¹⁵⁰ The lost legacy of Mahatma Gandhi. In: *BBC News* [online]. 1998 [cit. 2014-04-02]. Dostupné z: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/51468.stm>

4. Závěr

Cílem práce bylo zmapovat Gándhího politickou aktivitu prostřednictvím analýzy a komparace materiálů zabývajících se jeho osobností. Nashromážděné materiály rovněž napomohly zodpovědět otázku, zda Gándhího myšlenka nenásilí dovedla indické obyvatelstvo k nezávislosti.

Lze říci, že Gándhího působení v jižní Africe i v Indii bylo převážně úspěšné. Často se mu sice podařilo dosáhnout stanovených cílů, avšak na úkor jeho dalších osobních přání. Příkladem je dosažení osamostatnění Indie, které však doprovázelo její rozdělení. Pro Gándhího znamenalo odpojení Pákistánu tragédii, jelikož toužil po zachování územní celistvosti i jednotě veškerého obyvatelstva. I v jižní Africe mohl slavit úspěch pouze napůl, protože se situace tamějších indických přistěhovalců zlepšila, ale některá jejich omezení v platnosti zůstala.

Jádro myšlenky nenásilí je zcela jistě rozumné. Se záměrem vymýtit ze země násilí a ozbrojené konflikty nelze nesouhlasit. Gándhí lidem ukázal, že s útlakem lze bojovat i jiným způsobem, než je vraždění. Proti britskému imperialismu se postavil bojkotem dováženého zboží (oblečení, sůl atd.), čímž se snažil zhatit ekonomickou expanzi Britů. Podařilo se mu zaútočit na britskou nadvládu způsobem, který nikdo neočekával. Nenásilný boj jistě Indii dopomohl k dosažení nezávislosti. Jeho účinnost spočívala především v Gándhího schopnosti přesvědčit lidi ke spolupráci.

Na druhé straně se idea nenásilného boje může některým lidem zdát nepochopitelná. Pokud se na nenásilný odpor díváme pohledem dnešního člověka, žijícího ve světě plném agrese a neskrývaného násilí, musíme uznat, že šance na její uskutečnění je opravdu velmi mizivá. Proto má myšlenka, v níž se skrývá sama podstata gándhismu, blíže spíše k utopii než k realitě.

Při tvorbě práce byly používány jak primární tak sekundární zdroje. Většina z nich popisuje dění kolem Gándhího poměrně nezaujatě, avšak lze z nich vycítit, že s Mahátmou a jeho názory spíše sympatizují (Fusero, Filipický, Pilát, Clément atd.). Práci rovněž obohatila autobiografická díla, která do ní vnesla velmi subjektivní pohled na události. Díky Gándhího vlastnímu životopisu je možné nahlédnout do jeho myšlenek, což napomáhá objasnění pohnutek, které ho k různým činům vedly. Gándhího autobiografie také nabízí mnohem detailnější popis situací, ve kterých Mahátma figuroval. V životopisu Džaváharlála Néhrúa lze sledovat vnitřní boj, který se v

Néhrúovi odehrával. Mahátmu považoval za svého přítele, a proto se obával, aby jejich odlišné názory v oblasti politiky nezpůsobily oddálení v osobním životě. Néhrúovi se nenásilí začalo jevit jako nedostatečný nástroj boje za práva indických obyvatel.

Néhrú nebyl jediným kritikem Gándhího kroků. Nejvíce nenávisti z řad Britů k Mahátmovi bezpochyby choval významný politik Winston Churchill. Protestoval proti indické nezávislosti, a proto Gándhího nenáviděl. Je pochopitelné, že se snažil hájit zájmy impéria, které by ztrátou Indie byly v ohrožení. Narážky na Mahátmovo vzezření a vzdělání však Churchilla staví do nelichotivého světla.

Nesouhlas vzbuzovaly rovněž Gándhího postoje ke kastám a náboženství. Kasty vyvolaly spor s doktorem Ambédkarem a náboženství dokonce zapříčinilo Mahátmovu smrt. Jeho snaha o urovnání vztahů mezi hinduisty a muslimy nebyla ze strany náboženských fanatiků správně pochopena. Ortodoxní muslimové ho obviňovali z upřednostňování hinduistických obyvatel Indie, které mělo způsobit odcizení zastánců islámu. Nejzapálenější hinduisté mu naopak vyčítali prosazování muslimských zájmů. Mylná domněnka hinduistů ukončila Gándhího život.

Přestože dnes Gándhího zásady spíše upadají v zapomnění a objevují se kritické názory, jeho činy se nesmazatelně vepsaly do dějin. Dodnes lidé obdivují, s jakým nasazením prosazoval své názory a jak dokázal v masách probudit zájem o politické dění. Indové v něm viděli jakéhosi spasitele a věřili, že je v těžkém období zachrání. Většinu z nich Mahátma Gándhí nezklamal a dovedl je do vytouženého cíle.

Zdroje

Literatura:

AKINYEMI, Rowena. *Gandhi*. Oxford: Oxford University Press, 2010. ISBN 978-019-4237-802.

CLÉMENT, Catherine. *Gándhí, síla pravdy*. S. l.: Slovart, 1994, 176 s. ISBN 80-714-5123-1.

COWARD, Harold G. *Indian critiques of Gandhi*. Albany, c2003, vii, 287 p. ISBN 07-914-5909-8.

EASWARAN, Eknath. *Gándhí člověk: příběh jeho transformace*. 1.vyd. Praha: Volvox Globator, 1999, 140 s. ISBN 80-720-7270-6.

FILIPSKÝ, Jan. *Indie*. 1. vyd. Praha: Libri, 2008, 195 s. Stručná historie států, sv. č. 55. ISBN 978-807-2773-817.

FILIPSKÝ, Jan. *M. K. Gándhí*. Praha: Horizont, 1989, 170 s. ISBN 80-7012-005-3.

FREI, Bruno. *Štafeta*. Praha: Svobodné slovo, 1961, 235 s. Historické miniatury.

FUSERO, Clemente. *Gándhí*. Bratislava: Obzor, 1990, 427 s. Postavy a osudy. ISBN 80-215-0076-X.

GÁNDHÍ, Mohandás Karamčand. *Môj experiment s pravdou: Prvý zväzok*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1988, 286 s.

GÁNDHÍ, Mohandás Karamčand. *Môj experiment s pravdou: Druhý zväzok*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1988, 295 s.

LAPIERRE, Dominique, COLLINS, Larry. *O půlnoci přijde svoboda*. Praha: Mladá fronta, 1983, 368 s.

LELYVELD, Joseph. *Great soul Mahatma Gandhi and his struggle with India: the life and legacy of Mahatma Gandhi*. 1st ed. New York: Alfred A. Knopf, 2011, xii, 308 p. ISBN 978-030-7595-362.

MAREK, Jiří. *Nenásilí: Bojovat láskou*. Chvalkov: STROM, sdružení pro ochranu přírody, 2001, 67 s.

NÉHRÚ, Džaváharlál. *Vlastní životopis*. 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1958, 530 s.

PILÁT, Jan. *Džaváharlál Néhrú*. Praha: Svoboda, 1967, 224 s. Portréty, sv. č. 22.

PILÁT, Jan. *Mahátma Gándhí*. Praha: Orbis, 1963, 235 s. Portréty.

ROLLAND, Romain. *Mahátmá Gándhí*. Praha: Kvasnička a Hampl, 1932, 139 s.

SCHRAFF, Anne. *Mahatma Gandhi: the life and legacy of Mahatma Gandhi*. Irvine, Calif.: Saddleback Educational Pub, 2008, xii, 308 p., ISBN 978-160-2916-098.

STRNAD, Jaroslav. *Dějiny Indie*. 1. vyd. Praha: Lidové noviny, c2003, 1185 s. Dějiny států. ISBN 80-710-6493-9.

WOLPERT, Stanley A. *Gandhi's passion: the life and legacy of Mahatma Gandhi*. New York: Oxford University Press, xii, 308 p., 2001. ISBN 01-951-3060-X.

Internet:

Baba Saheb: Dr. Bhimrao Ambedkar. In: *Ambedkar Foundation* [online]. [cit. 2014-04-02]. Dostupné z: <http://www.ambedkarfoundation.nic.in/html/main.htm>

FALCOFF, Mark. Gandhi and Churchill by Arthur Herman. In: *Commentary Magazine* [online]. 2008 [cit. 2014-04-01]. Dostupné z:

<http://www.commentarymagazine.com/article/gandhi-and-churchill-by-arthur-herman/>

GUHA, Ramachandra. Churchill and Gandhi. In: *The Hindu* [online]. 2005 [cit. 2014-04-01]. Dostupné z:

<http://www.hindu.com/mag/2005/06/19/stories/2005061900060300.htm>

KAMAT, Vikas. Churchill and Gandhi. In: *Kamat's Potpourri: The History, Mystery, and Diversity of India* [online]. 1996-2014 [cit. 2014-04-01]. Dostupné z:

<http://www.kamat.com/mmgandhi/churchill.htm>

PLOTKIN, Michael F. Resistance to the Soul: Gandhi and His Critics. In: *Mahatma Gandhi's writings, philosophy, audio, video & photography* [online]. 2002 [cit. 2014-04-02]. Dostupné z: <http://www.mkgandhi.org/articles/soul.htm>

The lost legacy of Mahatma Gandhi. In: *BBC News* [online]. 1998 [cit. 2014-04-02]. Dostupné z: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/51468.stm>